

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ŠIAULIŲ AKADEMIJA

EDUKOLOGIJOS PROGRAMA
Švietimo vadybos specializacija

ŽIVILĖ BAGŪNAITĖ

Magistro baigiamasis darbas

**1-4 KLASIŲ MOKINIŲ NEFORMALAUŠ ŠVIETIMO PRIEINAMUMO
GALIMYBĖS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE**

Darbo vadovė prof. dr. Aušra Kazlauskienė

Šiauliai, 2022

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį darbą,
GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Živilė Bagūnaitė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Edukologija. Švietimo vadyba. <i>Education. Educational Management</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	1-4 KLASIŲ MOKINIŲ NEFORMALIAUS ŠVIETIMO PRIEINAMUMO GALIMYBĖS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE <i>Accessability Opportunities of Non-formal Education for 1-4 Grade Students in General School</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Živilė Bagūnaitė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

I, Živilė Bagūnaitė, by submitting this paper confirm (check)

**Embargo laikotarpis
Embargo Period**

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:

I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / months
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

TURINYS

TURINYS	3
SANTRAUKA.....	4
SUMMARY.....	5
ĮVADAS	7
I. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ NEFORMALIAUS ŠVIETIMO PRIEINAMUMO GALIMYBĖS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE TEORINIAI ASPEKTAI	11
1. NEFORMALUS VAIKŲ UŽIMTUMAS.	11
1.1. NEFORMALIAUS VAIKŲ UGDYMO SITUACIJA LIETUVOJE.....	11
1.2. Neformalaus švietimo raiška.....	13
1.3. Neformalus ugdymas šiuolaikinėje visuomenėje.....	16
1.4. Popamokinės veiklos raiška neformaliojo ugdymo kontekste.....	19
1.5. Neformalaus ugdymo nauda asmenybės ūgčiai	22
1.6. Neformalaus ugdymo prieinamumo sąlygų sukūrimo būdai/modeliai/sistemos.....	25
1.7. Neformaliojo vaikų švietimo raida ir požiūrio kaita.....	29
II. TYRIMO METODOLOGIJA.....	34
2.1. Neformaliojo švietimo pasirinkimo galimybės 1-4 klasių mokiniams Radviliškio mieste	36
2.2. Neformaliojo švietimo pasirinkimo galimybės 1-4 klasių mokiniams Radviliškio miesto bendrojo lavinimo mokyklose.....	41
2.3. Neformaliojo švietimo poreikio tenkinimas bendrojo lavinimo mokyklose. Užsiėmimus organizuojančių pedagogų pozicija	47
DISKUSIJA	51
IŠVADOS	52
REKOMENDACIJOS	53
PEDAGOGAMS	53
LITERATŪRA	54
PRIEDAI	60

SANTRAUKA

Mokymosi visą gyvenimą kontekste neformalusis vaikų švietimas Lietuvoje išlieka švietimo sistemos paribyje, o prioritetiniu laikomas formalusis švietimas (Mokymosi visą gyvenimą strategija, 2008). Neformalusis vaikų švietimas (toliau – NVŠ) yra sudėtinė Lietuvos švietimo sistemos dalis, kurio veikla organizuojama pagal bendruosius švietimo sistemos principus. NVŠ pagrindinis tikslas – sudaryti sąlygas kiekvienam vaikui patenkinti interesus, saviraiškos poreikius, plėtoti savo gabumus (Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas tyrimo ataskaita, 2006)

Nepakankamai analizuota ir aiškiai nesuvokta sąveika tarp formalaus ir neformalaus vaikų švietimo (Gižienė ir Simanavičienė, 2012) Lietuvoje formalusis vaikų švietimas vis dar suvokiamas kaip pagrindinis – bendrasis ugdymas. Neformalusis vaikų švietimas labiau suvokiamas kaip laisvalaikio, pramoginė veikla, kuri nėra privaloma ir ją galima laisvai rinktis (Milašauskaitė, 2016). Valstybės parama neformaliajam mokinių švietimui – investicija į sąmoningą, pilietišką, atsakingą ir inovacijoms bei naujovėms pasiruošusių visuomenę.

Neformalusis švietimas daro įtaką mokinių pasaulėžiūros formavimui ir padeda visapusiškai lavėti asmenybiniu aspektu. Neformalaus švietimo dėka auga sąmoningos, atsakingos ir atviros asmenybės, kurios geba tinkamai prisitaikyti prie šiuolaikinės visuomenės ir nuolat kintančio pasaulio tendencijų. Šiame darbe, teoriniu ir praktiniu aspektu yra nagrinėjamas neformalaus ugdymo paslaugų valdymas ir jo tobulinimas. Lietuvių ir užsienio autorių mokslinių darbų analizės pagrindu pagrindžiamas pagrindinis ginamasis teiginys, kad neformalaus ugdymo prieinamumo galimybės 1-4 klasių mokiniams yra ribotos. O ugdymo paslaugų valdymo pagrindinė problema – nepakankamas prieinamumo užtikrinimas ir įtraukimas į neformalųjį ugdymą.

Moksliniu darbu siekiama išsiaiškinti 1-4 klasių mokinių neformalaus ugdymo prieinamumo galimybes bendrojo lavinimo mokyklose, identifikuojant esamas problemas ir apibrėžiant tobulintinas kryptis. Empirinėje tyrimo dalyje analizuota Radviliškio miesto bendrojo lavinimo mokyklų mokinių neformaliojo švietimo situacija. Atlikus mokslinės literatūros šaltinių analizę priėtos išvados, kad šiandieninė formaliojo švietimo sistema yra nepajėgi ugdyti visapusiškai išsilavinusią asmenybę, kuri genėtų kūrybingai ir atsakingai dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Taip pat priėtos išvados, kad ne visi mokiniai turi galimybę lankyti neformaliojo mokymo užsiėmimus dėl tokių priežasčių, kaip: susisiekimo problemos (jei mokinys gyvena toliau nuo mokyklos), finansinė našta dėl veiklos apmokėjimo arba nemenki priemonių įsigijimo kaštai. Dažnai ryškėjanti problema, kad neformaliojo užimtumo laikas sutampa su formaliojo ugdymo laiku.

SUMMARY

In the context of lifelong learning, non-formal education of children in Lithuania remains on the periphery of the education system, and formal education is considered a priority (Mokymosi visą gyvenimą strategija, 2008). Non-formal education of children (hereinafter - NEC) is an integral part of the Lithuanian education system, the activities of which are organized according to the general principles of the education system. The main goal of the NEC is to create conditions for every child to satisfy their interests, and needs for self-expression, and to develop their abilities (Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas tyrimo ataskaita, 2006)

The interaction between formal and non-formal education of children is insufficiently analysed and clearly not understood. In Lithuania, formal education of children is still perceived as the main one - general education (Gižienė ir Simanavičienė, 2012). Non-formal education of children is more perceived as leisure, recreational activity that is not compulsory and can be freely chosen (Milašauskaitė, 2016). State support for non-formal education of students is an investment in a conscious, civic, responsible society that is ready for innovation. The first part of the work defines the essence of non-formal education.

Non-formal education influences the formation of students' worldviews and contributes to their full personal development. Non-formal education leads to the growth of conscious, responsible, and open personalities who are able to adapt appropriately to the trends of modern society and the ever-changing world. In this work, the management and improvement of non-formal education services are examined from a theoretical and practical point of view. Based on the analysis of scientific works by Lithuanian and foreign authors, the main defense statement is substantiated that the accessibility opportunities of non-formal education for 1-4 grade students are limited. And the main problem in the management of educational services is the lack of ensuring accessibility and inclusion in non-formal education.

The aim of the research is to find out the accessibility opportunities of non-formal education for 1-4 grade students in general education schools, identifying the existing problems and defining the directions to be improved. The empirical part of the research analyses the situation of non-formal education of students in general education schools in Radviliškis. An analysis of the scientific literature leads to the conclusion that the current system of formal education is incapable of developing a fully educated personality capable of participating creatively and responsibly in social life.

It is also concluded that not all students have the opportunity to attend non-formal education activities for the following reasons: communication problems (if the student lives further away from school), the financial burden of paying for the activity, or significant tool acquisition

costs. It is often a problem that the time of non-formal activities coincides with the time of formal education.

IVADAS

Temos aktualumas. Vaiko ugdymui ir ugdymuisi skiriamas ypatingas dėmesys visame pasaulyje. Kaip teigia Moran Seana (2016), ugdymas sudaro palankias sąlygas tikslingam ir kryptingam asmenybės ugdymui. Šiame procese formuojamos žinios, gebėjimai ir vertybinės nuostatos. Lietuvos Respublikos teisės aktuose, reguliuojančiuose švietimo sritį, vaikų laisvai pasirenkamai veiklai po pamokų apibūdinti vartojamos skirtingos sąvokos: neformalusis vaikų švietimas, neformalusis ugdymas, saviraiška, vaikų užimtumas, popamokinė veikla, jaunimo neformalusis ugdymas ir kitos. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme vartojama sąvoka „neformalusis švietimas“ apima ikimokyklinį ugdymą, priešmokyklinį ugdymą, kitą neformalųjį vaikų ir suaugusiųjų švietimą, tačiau jų organizavimo, programų rengimo ir veiklos finansavimo principai skiriasi. Naujoje Švietimo įstatymo redakcijoje (2011) yra įteisinta nauja sąvoka – formalųjį švietimą papildantis ugdymas. Formalųjį ugdymą papildantis neformalusis švietimas yra sritis, kurioje savo kompetencijas gali ugdytis įvairių gebėjimų vaikai. Neformalusis ugdymas, Lietuvos švietimo sistemoje, daro didelę įtaką asmenybės raidai, nes formaliojo ugdymo metu įgytų kompetencijų nepakanka sąmoningam, visapusiškam asmenybės ugdymui. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos dokumentuose (2018) deklaruojama, kad „neformaliojo vaikų švietimo paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. Vaikų ir jaunimo laisvalaikio užimtumas yra svarbus prevencinis veiksnys lemiantis sėkmingą socializaciją“.

Hopers (2006) nurodė priežastis dėl kurių neformalus ugdymas buvo sunkiai įgyvendinamas švietimo sistemose – tai informacijos ir žinių trūkumas. Jungtiniu Tautų Vaikų fondas (UNICEF) pastebėjo, kad švietimo reikalų ministrai pradėjo rodyti didesni dėmesį neformaliam mokymui, skirtingiems jo pobūdžiams, kokybei ir paskirčiai tik nuo 2000 m. Nuo šių metų daugumoje šalių pradėtos vykdyti švietimo reformos, kuriose numatyta neformaliojo mokymo aktyvesnis įtraukimas į švietimo sistemą. Strateginiuose dokumentuose, tokiuose kaip Europos komisijos „Europos strateginiai dokumentai“ nurodo, kad reikia sudaryti daugiau sąlygų vaikų neformaliam ugdymuisi. Strateginiai Lietuvos Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos dokumentai „2021 – 2030 m. plėtros programa“ nurodo, kad rajone kylantis prioritetas yra išaugęs vaikų įsitraukimas į NVŠ veiklas.

Neformalusis švietimas – tai ne paprastas laisvalaikio praleidimas. Tai malonus ir įdomus žinių, įgūdžių ir kompetencijų įgijimo būdas. Neformalusis švietimas nėra pažinimas dėl pažinimo, jo paskirtis – tenkinti poreikius, kurie užtikrina gyvenimo kokybę dabar ir ateityje („Leisure and Non-Formal Education. A European Overview of After - and Out-of-School Education“, 2008). Dar aktualesnis neformalaus švietimo klausimas yra sprendžiamas dėl pradinių klasių mokinių. Tradicinė švietimo sistema yra orientuota į disciplinų specializaciją, o ne

į tarpdisciplininius įgūdžių rinkinių derinius. Mokslininkai jau 2016-aisiais teigė, jog žmonija perėjo į naują epochą – antropoceną. Nors oficialiai dar nėra sutarta, kada ši epocha iš tiesų prasidėjo, akivaizdu, kad žmonių gyvenimas pasikeitė. 1-4 klasių mokinių amžiaus tarpsnyje neformali veikla sukuria sąlygas mokymuisi sistemingą ir efektyvą bendrojo ugdymo programos išpildymą. Tokioje veikloje ugdymas orientuotas į vaiką; NVŠ integralus, visybiškas, diferencijuojamas, patrauklus ir džiaugsmingas.

2019 – 2021 m. Radviliškio rajono savivaldybės švietimo ir sporto skyrius organizavo naujo strateginio plano neformaliai ugdymui rengimą. Mokslinių tyrimų, kaip sekasi įgyvendinti planą ir skatinti mokinių įsitraukimą nebuvo atlikti. Eigoje nutiko ir nenumatytos aplinkybės – švietimo sfera buvo perorientuota į nuotolinį mokymą, dėl to kilo sunkumų vykdyti neformalųjį švietimą. Tai dar vienas aspektas, kuris sąlygojo temos aktualumą. Neformalus švietimas kuria įvairias pridėtines vertes, padeda vaikams socializuotis, atveria įvairias galimybes praplėsti saviraiškos galimybes. Kaip nurodo Kriščiūnaitė (2018), formaliojo švietimo metu vaikai yra įsprausti į laiko, erdvės ir vertinimo ribas, kas dažnai užgožia ir stabdo vaiką bei jo savimonės pilną raidą. Pagal Gailių, Malinauską, Petkauską, Ragauską, (2013), atsižvelgiant į laisvesnius neformaliojo švietimo organizavimo principus, tokius, kaip savanoriškumas, specifinė aplinka, aktyvus dalyvavimas ugdymo procese, visumos principas, mokymasis iš patirties, atviras ir neformalus bendravimas, nekonkurencinė aplinka, įgrupės rocesą orientuotas ugdymas(is), galima teigti, kad tai veikla, kuri išlaisvina vaikų kūrybines galias – dėl ko kyla mokinio savivertė, auga asmeninė gerovė, sklaidžiasi asmenybė. Sustiprėjus šiems aspektams, gerėja ir formaliojo mokslo kokybė – gerėja mokinių rezultatai bendrojo lavinimo mokyklos pamokose (Gailius, Malinauskas ir kt.). Kaip teigia R. Czycholl, šiuolaikinėje visuomenėje yra svarbu mokėti mokytis ir prisitaikyti prie kasdien vykstančių pokyčių, būti pilietišku, turėti kultūrinių bei socialinių įgūdžių. Norint padėti moksleiviams atrasti save ir kūrybiškai prisitaikyti visuomenėje, reikia sudaryti sąlygas prasmingoms vaikų ir jaunimo veikloms, didinti pasirinkimo galimybes.

Temos iširtumas. Neformalųjį ugdymą nagrinėjo Navicka (2009), Petronienė, Taljūnaitė (2011), Skirmantienė (2013), Birietienė (2014), Kvieskienė, Petronienė (2007), Morkūnienė (2012), Hague, Logan (2009) ir daugelis kitų mokslininkų. Apie popamokinės veiklos įtaką vaiko vystymuisi nagrinėjo Limbienė (2012), Silevičienė (2008), Juškienė (2012), Galdliauskaitė (2013), Senge (2008). Papildomo ugdymo reikšmę asmenybės socializacijai bei papildomo ugdymo formas analizavo Dapkienė (2002). Leliūgienė (2003), Zaleskienė (2004), Juodaitytė (2002, 2003), Kvieskienė (2000, 2003, 2005) analizavo laisvalaikio įtaką mokinių socializacijai. Ypač svarbus vaikų laisvalaikis, nes dalyvaudami neformaliojo ugdymo veiklose mokiniai ne tik ugdo savo intelektines ir dvasines galias, bet ir tikėtina, kad gali atsispirti narkomanijos ir kitų žalingų įpročių įtakai. Popamokinės veiklos ypatumus kaimo vietovėse nagrinėjo Birietienė

(2008), Ruškus (2009), Gabrienienė ir kt. (2013). rezultatai formaliajame švietime taip pat būtų naudinga įtraukti šį kritinį aspektą.

Nors susidomėjimo formaliuoju mokymu stoką labiau patvirtina nacionalinės švietimo ataskaitos ir tyrimai neformalusis švietimas auga ir plečiasi kaip „galingesnis mokymosi kultūros keitimo įrankis“. Atliepiant išsakytas mintis, pasirinktas tyrimas analizuoti neformalaus švietimo prieinamumą, tampa aktualus ir turintis praktinę reikšmę. Tyrimo aktualumą suponuoja ir tai, kad 2019 – 2021 m. Radviliškio rajono savivaldybės švietimo ir sporto skyrius organizavo naujo strateginio plano neformaliai ugdymui rengimą. Mokslinių tyrimų, kaip sekasi įgyvendinti planą ir skatinti mokinių įsitraukimą nebuvo atlikta. Eigoje nutiko ir nenumatytos aplinkybės – švietimo sfera buvo perorientuota į nuotolinį mokymą, dėl to kilo sunkumų vykdyti neformalųjį švietimą.

Tyrimo objektas – mokyklose organizuojamo ir vykdomo neformalaus ugdymo prieinamumo galimybės pradinių klasių mokiniams.

Tyrimo problema -

1. Kokios galimybės ir trukdžiai mokyklose plėtoti neformalaus ugdymo veiklas?
2. Kokie vadybiniai sprendimai priimami, siekiant įgyvendinti neformaliojo švietimo programas?

Tyrimo tikslas – atskleisti vaikų neformaliojo švietimo prieinamumo galimybes Radviliškio miesto bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti neformaliojo vaikų švietimo: neformaliojo švietimo, neformaliojo ugdymo ir popamokinės veiklos esminius sampratų skirtumus.
2. Išanalizuoti teorines neformaliojo vaikų užimtumo galimybes ir tendencijas.
3. Išanalizuoti vaikų neformaliojo švietimo galimybes ir prieinamumą ribojančius veiksnius.
4. Ištirti vadybinius sprendimus, siekiant įgyvendinti neformaliojo švietimo programas

Tyrimo metodologija:

Buvo remtasi šiomis nuostatomis:

- *Mokymosi visą gyvenimą paradigma*, kuri apima mokymąsi visu gyvenimo laikotarpiu, visais mokymosi būdais – formaliu, neformaliu bei informaliu (savišvieta ir savaiminis mokymasis). Neformalus vaikų ugdymas sukuria sąlygas įgyti ne tik žinias, bet ir gebėjimus mokymuisi visą gyvenimą.

- *Kokybės kaip poreikių tenkinimo samprata*, tai ugdymo tikslų pasiekimo laipsnis bei tėvų poreikių tenkinimas. Analizuojant neformalus mokinių švietimo situaciją labai svarbu atliepti vartotojų poreikius per jų prieinamumo galimybes.
- *Neformalaus švietimo samprata*. Neformalus vaikų ugdymas padeda išlaisvėti iš: nepagrįstų išorinių apribojimų; nepagrįstų vidinių apribojimų; kryptingai augti link atsakomybės už savo gyvenimą; kryptingai vystytis prasmingo savęs realizavimo kryptimi.

Duomenų rinkimo metodai:

- Literatūros analizė, kuri sudarė sąlygas atskleisti teorinius neformalaus švietimo prieinamumo galimybių aspektus.
- Teisinių dokumentų analizė: taikyta, gilinantis ir nagrinėjant LR teisės aktus su tikslu atskleisti NVŠ sampratą, reglamentavimą ir jo pokyčius Lietuvoje bei išnagrinėti NVŠ reformos pagrindinius aspektus.

Duomenų analizės metodai:

- Turinio analizė, kuri sudarė sąlygas išanalizuoti NVŠ prieinamumogalimybes 1-4 klasių mokiniams bendrojo lavinimo mokyklose Radviliškio mieste.

Naujumas. Paskutiniu metu vis didesnis dėmesys yra skiriamas NVŠ. Strateginiuose švietimo dokumentuose vis daugiau dėmesio skiriama NVŠ strategijų kūrimui, vystymo ir organizavimo modelio kūrimui ir plėtrai, efektyvaus finansavimo modelio kūrimui. NVŠ daro didelę įtaką formuojant vaikų ir jaunimo pasaulėžiūrą, sukuria palankias sąlygas ugdyti aktyvų, pilietišką, kūrybingą, laisvai atsakingą žmogų, norintį ir gebantį nuolat mokytis ir kurti savo bei bendruomenės gyvenimą. (Dačiulytė, Tamulienė, Zablackė, 2010). Visos savivaldybės atsakingos už neformalaus vaikų švietimo organizavimą, ir nepriklausomai nuo atsiradusių teigiamų pokyčių, vis dar pastebima, kad tiek didžiųjų miestų, tiek mažesnėse savivaldybėse neformaliojo švietimo sritis išlieka komplikuota: skirtingai plėtojama, stinga vykdomosios valdžios institucijų vaidmens. NVŠ veikloms ir paslaugų kokybei užtikrinti, trūksta lėšų švietimo plėtotei. Iki šiol neformalusis švietimas yra mažai tirtas, abstrakčiai reglamentuotas ir vis dar nepažįstamas visuomenei, kurioje įprastas ugdymas – tai formalusis švietimas, turintis aiškias struktūras, procesus, kontrolę, vertinimą ir reglamentavimą (Garbarauskaitė – Jakimovska, 2014).

Darbo struktūra: Magistro darbą sudaro turinys, įvadas, problemos teorinė ir praktinė analizė, diskusija, bendrosios išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas, 5 lentelės ir 10 paveikslų, 1 priedas.

I. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ NEFORMALIAUS ŠVIETIMO PRIEINAMUMO GALIMYBĖS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE TEORINIAI ASPEKTAI

1. NEFORMALUS VAIKŲ UŽIMTUMAS.

1. 1. NEFORMALIAUS VAIKŲ UGDYMO SITUACIJA LIETUVOJE

Labai svarbu, kad asmenys būtų lavinami nuo mažų dienų, o suteikiamas išsilavinimas ir žinios tenkintų šių dienų poreikius bei teiktų tvirtus pamatus toliau savarankiškai ugdytis žinias ir gebėjimus bei visapusiškai tobulėti. Csibra ir Gergely (2009) teigia, kad svarbu, jog išsilavinimas būtų ir visapusiškas, leistų įgyti pakankamai bendrų žinių ir kartu vystytų racionalų kiekvieno atskiro asmens požiūrį, t. y. suteiktų galimybę profesionaliai tobulėti vienoje ar keliose konkrečiose pasirinktose srityse. Tokias galimybes tobulėti Lietuvoje suteikia atitinkamai formalusis švietimas ir neformalusis švietimas.

Visi mokiniai popamokinės veiklos būrelius gali pasirinkti ir lankyti mokykloje, kurioje mokosi, arba savivaldybės neformaliojo ugdymo įstaigose. Švietimo mainų paramos fondas (2012) nurodo, kad neformalus vaikų švietimas yra organizuojamas tikslingai ir sistemingai. Dėl to per šias veiklas siekiama, kad vaikai turiningai ir prasmingai praleistų savo laiką po pamokų, dalyvautų įvairiuose renginiuose, kurie skatina vaikų iniciatyvumą, ugdytų pagarbą sau ir supančiai aplinkai, tobulintų savo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, ugdytųsi toleranciją ir lengviau integruotųsi į visuomenę per aktyvią socializaciją.

Švietimo naujienų puslapyje, LMNŠC Neformaliojo vaikų švietimo kokybės ir stebėsenos skyriaus specialistė R. Janavičiūtė (2018) nurodo, kad „Šiuolaikiniame edukacijos procese ypatingas dėmesys skiriamas lavinimui už formaliojo švietimo įstaigos ribų. Neformalusis vaikų švietimas (NVŠ) tampa neatsiejama ugdymo dalimi, tikslingai orientuota į kompetencijų ir sėkmingos asmenybės konstravimą. Ši švietimo sritis sukuria alternatyvią mokymosi erdvę, teikia prasmingo laisvalaikio galimybes ir turi pozityvios įtakos sprendžiant popamokinio užimtumo problemas.“

Kaip nurodo L. Paurienė (2012), „neformalusis švietimas – tai ne paprastas laisvalaikio praleidimas. Tai malonus ir įdomus žinių, įgūdžių ir kompetencijų įgijimo būdas. Neformalusis švietimas nėra pažinimas dėl pažinimo, jo paskirtis – tenkinti poreikius, kurie užtikrina gyvenimo kokybę dabar ir ateityje“.

D. Šukytė (2007) neformalųjį švietimą apibendrina dviem aspektais: kaip formaliojo švietimo sistemos papildymą bei plėtojimą ir kaip asmens pozityvios socializacijos veiksnį. Moksliniais tyrimais nustatyta, kad neformaliojo ugdymo arba neformaliojo švietimo sistema turi išskirtines sąlygas, kurios gali papildyti, praplėsti bei praturtinti formalųjį ugdymą. ES tarybos

rekomendacijose pabrėžiama, kad būtent neformaliojo ugdymo, paprastai aktyviais mokymosi metodais ir įsitraukimu į procesus grįstas švietimo modelis turi didelę reikšmę pilietiniam aktyvumui ir realiems darbo įgūdžiams bei kompetencijoms ugdyti (Official Journal of the European Union. Council Recommendations, 2012). Anot L. Paurienės (2012), Lietuvos Respublikos teisės aktuose, reguliuojančiuose švietimą, vaikų po pamokų laisvai pasirenkamai veiklai apibūdinti vartojamos skirtingos sąvokos: neformalusis vaikų švietimas, neformalusis ugdymas, saviraiška, vaikų užimtumas, popamokinė veikla, jaunimo neformalusis ugdymas ir kitos. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme vartojama sąvoka „neformalusis švietimas“ apima ikimokyklinį ugdymą, priešmokyklinį ugdymą, kitą neformalųjį vaikų ir suaugusiųjų švietimą, tačiau jų organizavimo, programų rengimo ir veiklos finansavimo principai skiriasi. Naujoje Švietimo įstatymo redakcijoje (2011) yra įteisinta nauja sąvoka – formalųjį švietimą papildantis ugdymas.

Televizijos, vaizdo žaidimų ir interneto neformalios mokymosi aplinkos sukuria besimokantiems naujas pažintinių įgūdžių galimybes. Kaip teigia Pienimäki, M. ir Kinnula, M. (2021), šios galimybės pasižymi plačiai paplitusiu ir sudėtingu vizualinių erdvinių įgūdžių, tokių kaip ikoninis vaizdavimas ir erdvinė vizualizacija, tobulinimas. Neatidėliotina socialinė problema yra smurtinių vaizdo žaidimų paplitimas, sukeliantis desensibilizaciją, agresyvų elgesį ir lyčių nelygybę ugdant vizualinius ir erdvinius įgūdžius. Formalusis ugdymas turi prisitaikyti prie šių pokyčių, pasinaudojant naujomis vizualinio-erdvinio intelekto stiprybėmis ir kompensuojant naujas aukštesnio laipsnio pažinimo procesų silpnybes: abstraktų žodyną, dėmesingumą, refleksiją, indukcinį problemų sprendimą, kritinį mąstymą ir vaizduotę. Jie vystosi naudojant senesnę technologiją – skaitymą, kuri kartu su garso laikmenomis, tokiomis kaip radijas, taip pat skatina vaizduotę. Todėl neformaliajam švietimui reikalinga subalansuota žiniasklaidos ribojimas ir priežiūra, naudojant kiekvienos technologijos specifines stipriąsias puses, kad būtų išugdytas visas pažinimo įgūdžių spektras.

Apibendrinus galima teigti, kad visi mokiniai popamokinės veiklos būrelius gali pasirinkti ir lankyti mokykloje, kurioje mokosi, arba savivaldybės neformaliojo ugdymo įstaigose. Per šias veiklas siekiama, kad vaikai turiningai ir prasmingai praleistų savo laiką po pamokų, dalyvautų įvairiuose renginiuose, kurie skatina vaikų iniciatyvumą, ugdytų pagarbą sau ir supančiai aplinkai, tobulintų savo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, ugdytųsi toleranciją ir lengviau integruotųsi į visuomenę per aktyvią socializaciją. Neformaliojo švietimo sistema turi išskirtines sąlygas, kurios gali papildyti, praplėsti bei praturtinti formalųjį ugdymą

1.2. Neformalaus švietimo raiška

Švietimas - tai veikla, kuria siekiama suformuoti asmeniui visaverčio ir savarankiško gyvenimo pagrindus bei padėti jam tobulinti savo gebėjimus (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1991). Visoje Europoje asmens patirtis švietimo srityje atitinka socialines tendencijas. Dėl to Europos komisija dėl Europos švietimo erdvės sukūrimo iki 2025 metų numatė, kad reikėtų stiprinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą jaunimo užimtumo srityje, taip pat sporto ir kultūros srityse, kad būtų skatinamas neformalusis mokymasis, įskaitant sąsają su formaliuoju švietimu. 2012 m. Europos Komisija savo komunikate „Švietimo persvarstymas. Investavimas į gebėjimus siekiant geresnių socialinių ir ekonominių rezultatų“ atkreipia valstybių narių dėmesį į neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo svarbą. Tai padėtų piliečiams įgyti visą ar dalinę kvalifikaciją remiantis už formaliojo švietimo ribų įgytais gebėjimais ir kompetencija.

Siekiant objektyviai ir aiškiai išanalizuoti pasirinktą temą, reikia nuosekliai išanalizuoti pagrindines sąvokas, jų sąsajas ir esminius skirtumus. Švietimo sistemos modelis Lietuvoje yra reglamentuojamas įstatymų, tačiau jo vykdymo eigoje atsiranda skirtingų įstaigų interpretavimo aspektų iš skirtingų švietimo vykdytojų.

Siekdamas susitaikyti su sparčiu ugdymo standarto augimu ir tobulėjimu kiekybiškai ir kokybiškai, mokinių švietimas sulaukia didžiulio dėmesio visose pasaulio šalyse. Damon, Glewwe, Wisniewski ir kt. (2016) teigia, kad natūralus šiuolaikinių žinių gausėjimo ir atsiradimo rezultatas įtakojo švietimo tendencijas naudoti švietimą kaip socialinę, politinę ir ekonominę išlikimo priemonę. Šalių švietimo sistemos atspindi tautų kokybę ir išsivystymą. Tai pritraukia žmones įgyti naujų žinių ir įgūdžių, ypač moksle, kuris kas dešimtmetį padvigubėja. Esant tokioms sąlygoms, pedagogikos mokslų ekspertai nuolat ieško naujų ugdymo galimybių, kad atitiktų ateities poreikius ir iššūkius. Labai akivaizdus ir greitas atsakas į šį poreikį yra išplėsti švietimo sistemą arba ieškoti alternatyvos formaliai sistemai.

Bendrojo ugdymo programoje siekiama užtikrinti ugdymo kontekstualumą, dėl to svarbu, kad vaikas turėtų gyvenimiškos patirties, kurią šis principas galėtų atliepti. Svarbu atkreipti dėmesį, kad bendrojo lavinimo mokyklose nepasiturinčių šeimų mokiniams kaip ir visiems kitiems mokiniams užtikrinamos lygiateisės neformaliojo švietimo sąlygos. Tiek bendrojo lavinimo mokyklose, tiek neformaliojo švietimo institucijose skiriama dėmesio rizikos grupės mokiniams, skatinant juos užsiimti prasminga veikla (sporto, šokių, dramos, muzikos ir kt.) Neformalusis švietimas yra formalųjį švietimą papildantis ugdymas. Tai ugdo vaiko kritinį mąstymą ir turi platesnę mokymosi sampratą, sutelkiant dėmesį į praktines žinias (Stasiūnaitienė, Fokienė ir Kaminskienė, 2010). Švietimo įstatymo pakeitimo redakcijos (2011) 15 straipsnyje aprašoma neformaliojo vaikų švietimo paskirtis – „tenkinti mokinių pažinimo, ugdymosi ir

saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais; formalųjį švietimą papildančio ugdymo paskirtis – pagal ilgalaikes programas sistemiškai plėsti tam tikros srities žinias, stiprinti gebėjimus ir įgūdžius ir suteikti asmeniui papildomas dalykines kompetencijas“.

Kaip teigia VDU Švietimo akademijos docentė dr. Sigita Burvytė (2021) „šiuolaikiniai arba kitaip sakant antropoceno vaikai, yra orientuoti į veiklą. Jie puikiai, tarsi žuvis vandenyje, nardo virtualioje erdvėje. Joje gražios ir ryškios spalvos, įtraukiantys ir emocijas žadinantys garsai yra priimtinesni ir labiau įprasti, nei realus pilkas ir nuobodus gyvenimas. Kasdienybės spalvos jiems tampa nuobodžiomis, neįdomiomis ir svetimomis. Tad ir buvimas gamtoje, namų ruošos darbai, pareigos, įprasti namų dabai yra neįdomūs ir nuobodūs“. Atnaujintoje pradinio ugdymo bendrojo lavinimo mokykloms programoje (2021) švietimo, mokslo ir sporto viceministras Ramūnas Skaudžius pabrėžia, kad Lietuvoje privalomo ugdymo laikas pradiniam ugdyme vis dar yra vienas trumpiausių tarp visų Europos Sąjungos valstybių. 2020–2021 m. m. Lietuvos pradinukams buvo skiriamos 662 val. ugdymui, kai Estijos pradinų klasių mokiniams – 792 val., Prancūzijos – 864 val., Italijos – 891 val., o Danijoje pradiniam ugdymui skiriama kone trečdaliu laiko, 338 valandomis, daugiau nei Lietuvoje – 1 000 val. per metus. 1-4 klasių mokinių amžiaus tarpsnyje labai svarbu tikslingai ir naudingai išnaudoti vaikų laiką efektyviam mokymuisi. Lyginant su kitų šalių patirtimi organizuojant pradinukų mokymą, Lietuva galėtų formaliojo mokymo laiką kompensuoti neformaliu švietimu. Pradinio ugdymo bendrojoje programoje nurodyta, kad „pradinio ugdymo paskirtis – sudaryti sąlygas vaikui įgyti dorinės ir socialinės brandos pradmenis, kultūros, taip pat ir etninės, pagrindus, elementarų raštingumą, padėti jam pasirengti mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą“.

Lietuvoje yra įkurtas LMNSC (Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras), kuris gyvuoja jau dešimtus metus. 2012 metais LR ŠMM ministro įsakymų buvo sujungtos Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos, Lietuvos mokinių ir studentų sporto, Lietuvos jaunųjų gamtininkų, Lietuvos jaunimo turizmo centrus ir įkurtas Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras. Reorganizacija padėjo efektyviau valdyti ir koordinuoti neformaliojo švietimo veiklas bei suteikti daugiau juridinių galių. centras yra Lietuvos neformaliojo vaikų švietimo ir Europos vaikų ir jaunimo laisvalaikio organizavimo įstaigų (EAICY) asociacijų narys, dalyvauja NESKO Baltijos jūros projekte, švietimo, mokslo ir technologijų jaunimo organizacijoje MILSET, aktyviai dalyvauja Tarptautinėje aplinkosauginio ugdymo programoje GLOBE.

Nuo praėjusių metų centro koordinavimo atsakomybėje yra ir nacionalinė mokinių apdovanojimų programa DofE (The Duke of Edinburgh's International Award Lietuva). Programos oficialus vykdymas Lietuvoje pradėtas 2006 metais. Programą, tuo metu vadintą „Tarptautiniais jaunimo apdovanojimais“, ilgą laiką koordinavo "Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūra“.

Neformalus švietimas nuo formalaus švietimo/mokymo skiriasi savo laisvumu ir galimybe vaikui lengviau ieškoti savo stiprybių. Neformalaus švietimo metu dėmesys yra kreipiamas į procesą, o ne į rezultatą. Priešingai nei formaliame švietime, neformalus švietimas turi mažiau apribojimų, taisyklių ir nuostatų. Keičiantis vaikų pasaulėžiūrai ir emocinei būsenai, nemažai neformaliojo švietimo principų perkeliama ir į formaliojo švietimo aplinką.

Mokymasis yra pagrindinis kiekvieno formaliojo ugdymo žingsnio tikslas; neformalusis švietimas siekia geresnio supratimo, nepaisant bet kokio vadovaujamo vertinimo rinkinio. Kai kurie žmonės paprastai įvaldo įvairios veiklos įgūdžius ir yra tikrinami, kad įvertintų įgytus įgūdžius ir kitas praktines žinias. Žemiau pateikiami 5 skirtumai tarp formalaus ir neformalaus švietimo.

Neformalus švietimas	Formalus švietimas
Neformalusis ugdymas nebūtinai vyksta mokyklos ar kitoje formalizuotoje aplinkoje.	Formalusis švietimas vyksta akredituotose mokyklose su patvirtinta bendrąja ugdymo programa. Mokyklos yra sudarytos griežtos struktūros ir aiškaus vadovavimo principais.
Neformaliojo ugdymo trukmė trumpa – nuo 3 mėnesių iki 2 metų.	Formalus ugdymas dažnai trunka 10 ar daugiau metų.
Neformalusis švietimas palengvina greitą mokymąsi.	Formalusis švietimas yra orientuotas į ateitį ir padeda mokiniams padėti tvirtą pagrindą, susijusį su ateities visuomene ir ekonomika.
Neformalusis švietimas yra žinomas kaip trumpalaikis arba specifinis ugdymas, skirtas individų ar bendruomenių poreikių tenkinimui.	Formalusis išsilavinimas suteikia asmenims kvalifikaciją, turinčius pažymėjimus, leidžiančius užimti konkrečias socialines ir ekonomines pareigas platesnėje visuomenėje.
Suteikia mokymąsi, kuris iš karto vertinamas asmens ar bendruomenės gyvenime.	Formalusis švietimas yra ilgalaikis bendrasis išsilavinimas, kuris sudaro pagrindą visam žmogaus gyvenimui.

1 lentelė. **Skirtumai tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo** (lentelė sudaryta darbo autorės)

Iki šiol išlikusi gaji nuostata, kad Lietuvoje neformalus švietimas yra muzikos, sporto, dailės būrelių rėmuose. LMNŠC Neformaliojo vaikų švietimo kokybės ir stebėsenos skyriaus specialistė Regvita Janavičiūtė „neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklų raiškos analizėje“ (2018) teigia, kad taip pat dažnai formaliojo švietimo aplinkoje vertinamos tik specializuotų neformaliojo švietimo mokyklų (sporto, dailės ir muzikos mokyklų) vykdomos vaikų ugdymo veiklos, dėl ko vaikas gali būti atleidžiami nuo formalių konkretaus modulio pamokų, jei lanko specializuotą neformaliojo ugdymo mokyklą.

Supratus, kad globaliai besikeičiančios aplinkybės reikalauja staigių formaliosios sistemos pokyčių, tačiau dėl savo struktūros ji neatlieka aukščiau pripažintų vaidmenų. Petraitytė G., Lingytė A. (2010) straipsnyje „Neformaliojo ugdymo tendencijos Lietuvoje ir pasaulyje“

apžvelgia tai, kad augantys protai nelaukia, kol sistema keisis, todėl iš jos atsiranda papildinys formaliam vaikų mokymui – neformalusis švietimas, kuris įvairiose tautose reiškėsi įvairiai pagal jų kultūrinius, politinius ir ekonominius veiksnius.

Neformalusis švietimas reiškia švietimą, kuris vyksta už formalios mokyklos sistemos ribų. Suaugusiųjų Švietimas ir mokymas: Daugiau mokymosi galimybių „Eurydice ataskaita“ (2015) nurodo, kad neformalusis švietimas dažnai vartojamas pakaitomis su tokiais terminais kaip bendruomenės švietimas, suaugusiųjų švietimas, švietimas visą gyvenimą ir antrojo šanso švietimas. Tai reiškia daugybę švietimo iniciatyvų bendruomenėje, pradedant mokymusi namuose ir baigiant vyriausybės programomis ir bendruomenės iniciatyvomis. Tai apima akredituotus kursus, kuriuos veda nusistovėjusios institucijos, taip pat vietines operacijas su nedideliu finansavimu.

Apibendrinant galima teigti, kad neformalusis švietimas turi daug svarbių aspektų. Neformaliojo švietimo esminis požiūris į pasitikėjimą tarp asmenų: žmonės pradeda pasitikėti savo instinktais, mokydami įvairių metodų bet kurioje srityje. Besimokantieji įgyja emocinių, pažintinių ir kitų įvairių įtraukiamųjų įgūdžių praktikų. Tai suteikia palankią aplinką naujiems įgūdžiams ugdyti, suteikia daugiau integracijos galimybių žmonėms, kuriems tradicinis išsilavinimas nepasiekiamas arba sunkiai pasiekiamas. Skirtingi įtraukūs metodai, tokie kaip: protų šturmas, pratybos, pristatymai, interaktyvios paskaitos ir kt. padeda ugdyti įvairius įgūdžius, padedančius išgyventi bet kokią gyvenimo situaciją. Be racionalaus mokymosi pagal vadovėlių metodų, neformalusis švietimas apima unikalius mokymosi procesus per praktines strategijas, todėl mokinys tampa protingesnis ir labiau socializuotas.

1.3. Neformalus ugdymas šiuolaikinėje visuomenėje

Prasminga saviraiška, laisvė keistis, aktyvus dalyvavimas – sąvokos, kurios dažnai randamos bendrojo lavinimo mokyklos strateginiuose dokumentuose. Tačiau tai pagrindinės tezės, kurios apibūdina neformalų ugdymą. Šarkauskienės A. (2012) teigimu, neformaliojo ugdymo tikslai/uždaviniai:

- Neformalusis ugdymas planuojamas ir vyksta atskirai nuo mokyklų sistemos.
- Tvarkaraštis ir mokymo programa gali būti reguliuojami.
- Skirtingai nuo teorinio formaliojo ugdymo, tai yra praktinis ir profesinis mokymas.
- Neformalus ugdymas neturi amžiaus ribos.
- Mokesčiai arba sertifikatai gali būti reikalingi arba nebūtinai.
- Tai gali būti mokymasis visu etatu arba neakivaizdiniu būdu, o kartu galima užsidirbti ir mokytis.
- Mokymasis apima profesinių įgūdžių mokymąsi

Neformaliojo ugdymo sampratą pirmiausia galima nagrinėti nuo reikšmės analizės. Lietuvos neformaliojo ugdymo asociacijos pateikiamas apibūdinimas: „Neformalusis ugdymas yra kryptinga veikla, kuria, plėtojant žmogaus asmenines, socialines ir edukacines kompetencijas, siekiama ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime.“ Neformaliojo ugdymo pagrindą sudaro: visuminis ugdymas, aktyvus (vaiko) dalyvavimas, patirtinis mokymasis ir atviras mokymasis.

Europos jaunimo fondo (European Youth Foundation) Europos tarybos portale (Council of Europe portal) pateikiama informacija, kad neformalusis ugdymas reiškia planuotas, struktūrizuotas asmeninio ir socialinio jaunimo ugdymo programas ir procesus, skirtus įvairiems įgūdžiams ir kompetencijoms tobulinti, neįtraukus į formaliojo ugdymo programą. Neformalusis ugdymas yra tai, kas vyksta tokiose vietose kaip jaunimo organizacijos, sporto klubai ir dramos bei bendruomenės grupės, kur jaunimas susitinka, pavyzdžiui, kartu įgyvendina projektus, žaidžia žaidimus, diskutuoja, dalyvauja stovyklų veikloje. Neformalaus ugdymo pasiekimus paprastai sunku patvirtinti, net jei jų socialinis pripažinimas didėja gaunant įvertinimus ir apdovanojimus. Neformalusis ugdymas taip pat turėtų būti:

- Savanoriškas;
- prieinama visiems (idealiu atveju);
- organizuotas procesas su ugdymo tikslais;
- orientuotas į besimokantįjį;
- apie gyvenimo įgūdžių mokymąsi ir pasirengimą aktyviam pilietiškumui;
- pagrįstas tiek individualaus, tiek grupinio mokymosi įtraukimu taikant kolektyvinį požiūrį;
- holistinis ir orientuotas į procesą;
- remiantis patirtimi ir veiksmis;
- organizuojamas atsižvelgiant į dalyvių poreikius.

Formalusis, neformalusis ir savaiminis ugdymas yra vienas kitą papildantys ir vienas kitą stiprinantys mokymosi visą gyvenimą proceso elementai.

Neformalusis ugdymas sudaro sąlygas vaikams įgyti tiek teorinių, tiek praktinių žinių. Todėl kiekvienas turi teisę pasirinkti kryptingą ugdymą(si) ir dalyvauti šiame procese pagal savo poreikius ir gebėjimus. Struktūrizavimui ir lengvesniam neformalaus vaikų švietimo valdymui bei koordinavimui LR ŠMSM 2010 metais patvirtino neformaliojo vaikų švietimo mokyklų ugdymo kryptų klasifikatorių. 2012 m. klasifikatorius buvo atnaujintas ŠMM ministro G. Steponavičiaus įsakymu. Klasifikatoriaus paskirtis: Suskirstyti neformaliojo vaikų švietimo programas kryptimis. Neformaliojo klasifikatoriaus duomenys:

Eil. Nr.	Kodas	Pavadinimas lietuvių kalba	Pavadinimas anglų kalba	Aprašymas
1	1	Muzika	Music	Muzikinio ugdymo kryptis
2	2	Dailė	Art	Dailės ugdymo kryptis
3	3	Choreografija, šokis	Choreography, dance	Choreografinio, šokio ugdymo kryptis
4	4	Teatras, drama	Theatre, drama	Teatrinio, dramos ugdymo kryptis
5	5	Sportas	Sport	Sportinio ugdymo kryptis
6	6	Techninė kūryba	Technical creativity	Techninės kūrybos ugdymo kryptis
7	7	Turizmas ir kraštotyra	Tourism, regional studies	Turizmo, kraštotyrinio ugdymo kryptis
8	8	Gamta, ekologija	Ecological, environmental education	Gamtos pažinimo, ekologinio ugdymo kryptis
9	9	Saugus eismas	Safe traffic	Saugaus eismo ugdymo kryptis
10	10	Informacinės technologijos	Information technology	Informacinių technologijų ugdymo kryptis
11	11	Technologijos	Technology	Taikomojo meno, amatų, dizaino, kt. technologijų ugdymo kryptis
12	12	Medijos	Media education	Fotografijos, vaizdinio, spaudos dizaino ir kt. ugdymo kryptis
13	13	Etnokultūra	Ethnocultural	Etnokultūrinio ugdymo kryptis
14	14	Kalbos	Languages	Kalbinio ugdymo kryptis
15	15	Pilietiškumas	Civic education	Pilietinio ugdymo kryptis
16	20	Kitos	Other	Kitos ugdymo kryptys

2 lentelė. Neformaliojo vaikų švietimo krypčių klasifikatorius

Limbienės (2012) teigimu, „gerai organizuotas vaikų ir jaunimo neformalusis užimtumas yra ne tik būtina jaunosios kartos socializavimo(si) sąlyga, tačiau taip pat labai veiksminga nusikaltimo prevencija“. Varnagirytė (2009); Juškienė (2012), teigia, kad kryptingas neformalus vaikų ugdymas sudaro sąlygas:

- išsilaisvinti iš nepagrįstų išorinių ir vidinių apribojimų;
- siekti atsakomybės už savo gyvenimą;
- siekti prasmingo savęs realizavimo.

Nepaisant visų privalumo ir pažangumo, lyginant su formaliuoju švietimu, neformalus ugdymas turi ir trūkumų, kurie yra esminiai. Neformaliojo ugdymo trūkumai:

- Dalyvių lankomumas nepastovus.
- Kartais tai tik laiko švaistymas, nes nereikia reguliariai laikyti egzamino, o baigiantis mokymui laipsnis/diplomas nesuteikiamas.
- Nepakanka profesionalių ir apmokytų mokytojų.
- Kai kurie neformalaus švietimo organizatoriai teikia netikrus sertifikatus per internetinius kursus vien tam, kad užsidirbtų.

Apibendrinus galima teigti, kad neformalusis ugdymas sudaro sąlygas vaikams įgyti tiek teorinių, tiek praktinių žinių. Todėl kiekvienas turi teisę pasirinkti kryptingą ugdymą(si) ir dalyvauti šiame procese pagal savo poreikius ir gebėjimus. Neformalusis ugdymas yra ta veikla, kai vaikai, padedami suaugusiųjų, turi galimybę mokytis įvertinti abipusius šalių interesus, įgyti ginčų sprendimo įgūdžių ir taip išsaugoti draugiškus tarpusavio santykius. Neformalusis ugdymas įgauna vis didesnę svarbą Lietuvos švietimo sistemoje.

1.4. Popamokinės veiklos raiška neformaliojo ugdymo kontekste

Popamokinė veikla yra programos, kurios: nėra įprastos mokyklos mokymo programos dalys; yra struktūrizuoti pagal veiklą, tikslą ar planą. Klimienė A., Klimas R. (2015) nurodo, kad kaip neakademine veikla, užklasinė veikla apima sportą, studentų valdymą, bendruomenės darbą, užimtumą, meną, pomėgius ir edukacinius būrelius.

Harrison P. A., Narayan G. (2003) nurodo, kad „Popamokinė veikla – labai svarbi moksleivių užimtumo sritis. Ji suteikia galimybes atsiskleisti jų gabumams, leidžia gilinti, išmokti praktiškai panaudoti žinias, įgytas pamokų metu. Taip pat patenkinti poreikius bei interesus. Popamokinė veikla taip pat yra neatsiejama moksleivio asmenybės ugdymo dalis. Jei bus tinkamai pasirinkta, tai stiprins savarankiškumą, kūrybiškumą, iniciatyvumą, pilietiškumą, lavins vaizduotę, komunikabilumą.“

Popamokinėje veikloje moksleiviai realizuoja pagal jų amžių aktualiausias socialinius - komunikacinius poreikius: pripažinimo ir įsitvirtinimo bendraamžių grupėse bei bendravimo. Straipsnyje „Popamokinė veikla – puikus būdas saviraiškai“ socialinė pedagogė V. Suboč teigia, kad „Popamokinė veikla — tai neformalus ugdymas (ši sąvoka įvesta 2003-iaisiais metais), kurio pagrindinis tikslas — patenkinti vaiko poreikius bei interesus. Papildomus užsiėmimus kiekvienas renkasi laisvai“.

Popamokinę veiklą gali sudaryti šokio, sporto, dailės, muzikos, dalykiniai ar pilietiškumo ugdymo būreliai. Popamokinės veiklos pasirinkimui didelę įtaką daro ir tėvų nuostata bei požiūris į tokią veiklą. Tėvai (arba globėjai) turėtų motyvuoti, skatinti ir palaikyti vaiką siekti visą gyvenimą trunkančio žinių siekimo, mokymosi, tobulėjimo ir savirealizacijos palaikymo siekimo užtikrinimo.

Tarptautinis švietimo biuras (International Bureau of Education) nurodo, kad popamokinė veikla, tai įvairi veikla, organizuojama ne įprastos mokyklos dienos, mokymo programos ar kurso metu, skirta patenkinti besimokančiųjų interesus. Ši veikla gali padėti besimokantiems labiau įsitraukti į savo mokyklą ar bendruomenę ir padėti ugdyti socialinius bei minkštuosius įgūdžius bei skatinti gerovę. Ši veikla gali apimti lengvąją atletiką, sportą, savanorišką veiklą, fotografiją, dramą, muziką ir kt. Kai kuriose šalyse tai taip pat vadinama „bendra veikla“.

Popamokinė veikla gali ugdyti įgūdžius įvairiose vystymosi srityse. Linnell-Olsen (2022) straipsnyje „Raskite geriausią užklasinę veiklą savo vaikui ar paaugliui“ nurodo, kad atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog užklasinė veikla apskritai gali:

- Suteikti vaikams galimybę susirasti artimesnių draugų, nei jie galėtų susirasti mokykloje dėl bendrų interesų;
- Ugdyti komandinio darbo ir problemų sprendimo įgūdžius;
- Padėti vaikams išsiugdyti emocinį reguliavimą, kuris persikelia į klasę;
- Skatinti geriausias akademinis rezultatus

Šiais laikais popamokinė veikla skirta ne tik formaliojo ugdymo mokiniams. Nors galbūt ne visada galvojame apie neformalią veiklą, kaip apie ugdomąją ir lavinamąją, tačiau, vaikai iki pat ikimokyklinio amžiaus dažniau nei bet kada anksčiau dalyvauja popamokinėje veikloje. Tinklaraštyje „Firstcry Parenting“ straipsnyje „10 amazing extracurricular activities for kids“ (2019) nurodoma, kad akademinė veikla dažnai nėra nukreipta į visapusišką vystymąsi, todėl kiekvienas vaikas turi būti įtrauktas į vieną popamokinę veiklą. Vaikai dažnai taip pat išmoksta kitų svarbių gyvenimo įgūdžių, tokių kaip komandinis darbas, problemų sprendimo įgūdžiai ir kiti dalykai, kurių jiems prireiks, kad užaugtų gerai subalansuoti suaugusieji.

Švietimo įstaigos bando sukurti palankią aplinką vaikams, todėl vaikas gali rinktis iš įvairių variantų, pvz., mokyklų grupės, šokių komandos ir sporto komandos. Jie netgi gali prisijungti prie mokyklose vykdomų „namų darbų klubo“ komandų ir patobulinti savo akademinį pasiekimų įgūdžius. Dažniausiai popamokinės veiklos metu vaikai atranda savo amžiaus draugus, kurie turi bendrų pomėgių ir užsimezga draugystę visam gyvenimui.

Popamokinė veikla labiausiai išplėtotą mokyklose, kuriose vykdomas visos dienos mokinių ugdymas, mokinių užimtumas ir priežiūra užtikrinama nuo 7:30 iki 17:00 arba 18:00 valandos. Visos dienos mokyklas organizuoja ir grupių darbą koordinuoja ugdymo įstaigų direktoriai pagal mokyklos parengtą modelį. Mokytojai po pamokų ugdymo įstaigose organizuoja įvairius užsiėmimus, išvykas į gamtą, sudaro galimybes vaikams aktyviai leisti laiką, sportuoti. Taip pat moksleiviai gali ruošti namų darbus, mokytojai padeda vaikams kuriems sunkiau sekasi mokytis. Įgūdžiai, kurie išmokstami neformalaus ugdymo metu, pateikiami lentelėje žemiau.

9 vertingi gyvenimo įgūdžiai, kurių vaikai išmoksta neformalaus ugdymo metu	
Įgūdžiai	Apibūdinimas
Bendravimas ir bendradarbiavimas	Žmogus, turintis empatiją, susidoros su situacija maloniai ir jautriai
Kognityvinis mąstymas	Brandus protas yra analitinio stebėjimo rezultatas, leidžiantis geriau įsigilinti į dalyką
Ryžtingumas	Gyvenimo įgūdžiai daro žmogų analitišką ir skaičiuojantį kiekvieno veiksmo pasekmes, todėl jis tampa sprendimų priėmėju
Savivoka	Savybė, kuri gali padeda asmeniui suvokti jo trūkumus bei silpnybes ir padėti atrasti talentus
Santykiai	Gyvenimo įgūdžiai – tai išgyvenimas ir santykių su žmonėmis stiprinimas
Problemų sprendimas	kai vaikas atsako už savo klaidas, jis išsprendžia savo problemas
Kūrybiškas mąstymas	Žmogus negali tapti protingas per naktį, bet gali išsiugdyti kantrybę ir supratimą, jog reikia stengtis
Savikontrolė	Kalbama apie išlikimą sąmoningu ir racionalių net emocijų piko metu.
Empatija	žmogus, turintis empatiją, susidoros su situacija maloniai ir jautriai

3 lentelė. **Skirtumai tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo** (lentelė sudaryta darbo autorės)

Apibendrinus galima teigti, kad popamokinė veikla, tai įvairaus pobūdžio veikla (pavyzdžiui: kultūrinė, meninė, sportinė, visuomeninė ir kt.), kuria mokiniai užsiima po pamokų, paprastai už mokyklos ribų. Popamokinė veikla pagilina ir plečia per pamokas įgytas žinias, išryškina ugdymo akcentus. Popamokinė veikla yra visos pamokinės veiklos, organizuojamos mokykloje su pradinių klasių mokiniais, dalis. Tai veikla, kuri ne tik gilina pamokų ir formalaus mokymo metu gaunamas žinias, bet tuo pačiu metu skatina vaiko norą mokytis, savarankiškai įsitraukti į mokymosi proceso plėtojimą, taip pat padeda formuoti mokinio interesams vienoje ar kitoje pasaulio pažinimo srityje.

1.5. Neformalaus ugdymo nauda asmenybės ugdymui

Neformalusis vaikų švietimas – užimtumo sritis, skirta atsiskleisti vaikų gabumus bei sudaryti galimybes praktiškai pritaikyti žinias, kurias mokiniai įgijo pamokų metu. Taljūnaitė (2011) bei Ankudovičienė (2007), teigia, kad „neformalusis švietimas turi padėti vaikui išsiugdyti gebėjimą pažinti save, lavinti savianalizės įgūdžius, formuoti savarankiško mokymosi nuostatas, ugdyti informacijos valdymo bei bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius“.

NVŠ krepšelis įvestas 2015 m. spalio 1 d., tam skirta 3,240 mln. eurų. 2016 m. skirta 9,7 mln. eurų. NVŠ krepšelis – tai valstybės skiriamos tikslinės lėšos neformaliajam vaikų švietimui (būreliams). Šios lėšos yra skiriamos savivaldybėms, atsižvelgiant į mokinių skaičių. Krepšelio vidutinis dydis yra 15 eurų vienam vaikui per mėnesį (nuo 2022 metų kovo 1 dienos krepšelio suma padidėjo iki 20 eurų), tačiau savivaldybės gali nustatyti ir kito dydžio krepšelį. Bet jis turi būti ne mažesnis nei 10 eurų ir ne didesnis, nei 20 eurų. Švietimo, sporto ir mokslo ministerija reglamentuoja neformalaus vaikų švietimo tvarkos ir finansavimo vykdymo ir finansavimo tvarką. Dokumentuose nurodoma, kad „valstybės skiriama lėšų suma vienai NVŠ programai finansuoti mokiniui yra 15–20 eurų. NVŠ krepšelio dydį nustato konkreti savivaldybė, todėl skirtingose savivaldybėse krepšelio dydžiai gali skirtis. Mokiniui, turinčiam vidutinių, didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, skiriami du NVŠ krepšeliai (30–40 eurų). NVŠ krepšelį gali gauti mokiniai, lankantys akredituotas NVŠ programas. Minimali akredituotos NVŠ programos trukmė yra 6 mėnesiai, intensyvumas – 8 valandos per mėnesį.“

Neformaliojo vaikų švietimo paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais. Neformalusis vaikų švietimas (NVŠ), kurio paskirtis – tenkinti mokinių pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais (Švietimo įstatymas, 2016), yra sudėtinė Lietuvos švietimo sistemos dalis, pavaldi bendriesiems pokyčiams švietimo srityje atliepiančią strateginius Europos Sąjungos ir Lietuvos švietimo tikslus, numatytus strategijose „EU2020“, „Lietuva2030“, Valstybinėje švietimo strategijoje 2013-2020 metams, Septynioliktosios Lietuvos Respublikos vyriausybės programoje (2016) ir kt.

Kadangi neformalusis švietimas yra įvairus, šis elementas turi daug bendrų aspektų su kitais elementais, ypač mokymusi visą gyvenimą. Šiose gairėse šis elementas yra skirtas neformaliajam vaikų ir jaunimo švietimui, nepriklausančiam įprastos mokyklos sistemoje. Tačiau darbuotojai turi žinoti, kad neformalusis švietimas stiprina atskirtį ir stigmatizaciją, todėl, jei įmanoma, jis neturėtų būti siūlomas kaip vienintelė mokymosi galimybė vaikams su negalia. Įtraukimas į įprastą mokyklą turėtų būti teikiamas kaip kiekvieno vaiko teisė.

Išanalizavus mokslininkų A. Rogerso (2005), R. Clarijsso (2008) darbus pastebima, kad dažniausiai nagrinėjamas suaugusiųjų švietimas, tačiau vaikų neformalusis švietimas lieka aktuali tyrimo objektu. Kaip teigia Simac ir Marcus (2019), globaliuose švietimo įstajmuose vis labiau paplitusios neformaliojo švietimo programos, skatinančios jaunų žmonių vystymąsi. Yra aiškių įrodymų apie trumpalaikį poveikį, tačiau daug mažiau žinoma apie tai, kiek jis lemia ilgalaikius pokyčius. Moksliniame darbe „Impact of non-formal education of the efficacy of school learning“ (2018) C. D. Tabacaru nurodo, kad dabartinė mokyklos tikrovė verčia mus permąstyti švietimą ir eiti mokymosi atgaivinimo link. Šiandien mes turime begalę mokymosi įrankių ir instrumentų, kurie yra pažangesni nei bet kada anksčiau, bet mes negebame įtraukti mūsų mokinių į geresnę švietimo sistemą. Nors šiais laikais mokykmasis yra privalomas ir lengvai pasiekiamas bent visose Europos šalyse (išskyrus kai kuriuos atokus kaimus ar bendruomenes). Atrodo, kad vaikai nemėgsta mokytis ir dauguma jų atsiriboja nuo aktyvaus įsitraukimo. Autorė nustato keturis neformalaus mokymosi kontekstus: bendruomenės ugdymas; suaugęs raštingumas; mokymasis darbo vietoje; ir asmeninio intereso mokymasis.

Nors neformalusis švietimas dažnai laikomas antruoju geriausiu formaliojo švietimo pasirinkimu, reikia pažymėti, kad jis gali suteikti aukštesnės kokybės išsilavinimą nei formaliosiose mokyklose. Neformalusis švietimas gali būti paruošiamasis, papildomas arba puiki alternatyva (jei reikia) formaliam visų vaikų mokymui.

Geros mokyklos koncepcijoje (2016) kaip prioritentinė šaka išskiriama, „nuosekliai tęsiant humanistinės ugdymo paradigmos ir socialinio konstruktyvizmo principų ugdyme įtvirtinimą, tęsiamos aktualios bendrojo ugdymo tobulinimo kryptys: 9.1. pažinti kiekvieną mokinį, jo prigimtines galias, patirtį, gebėjimus ir skatinti jo asmeninę ūgtį;“. Geros mokyklos koncepcijoje (2016) pateikiama, kad „asmenybės ūgtis. Ją apibūdina šie bruožai: asmenybės branda (savivoka, savivertė, vertybinis kryptingumas ir gyvenimo būdas); pasiekimai (mokinių įgytų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų visuma); pažanga (per tam tikrą laiką pasiektas lygis, atsižvelgiant į mokymosi startą ir asmenines raidos galimybes, mokiniui optimalų tempą ir bendrosiose ugdymo programose numatytus reikalavimus).

Vaikai turi asmeninių poreikių ir lūkesčių bei vertina ir yra vertinamas tik pagal asmeninę pažangą, kas ir sudaro sąlygas asmeninėms kompetencijoms reikštis labiau. Vyriausybės patvirtintas projektas dėl neformaliojo ugdymo krepšelio teikia įvairių galimybių vaikų socialinėms ir individualioms kompetencijoms atskleisti ir plėtoti. Moksleiviai, užsiimdami neformalia veikla, gali aktyviau lavintis kūrybiškumą, kritinį mąstymą, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius.

Juškienė (2012) nagrinėdama neformaliojo ugdymo reikšmingumą pabrėžia, kad „neformalusis ugdymas padeda atskleisti prigimtines žmogaus galias – tai gebėjimą bendrauti ir

bendradarbiauti, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti bei ugdytis menišką pasaulio suvokimą“. Didžiausias dėmesys skiriamas kompetencijoms, kurios yra neatsiejamoms nuo jauno žmogaus savęs realizavimo aktyvioje tikslingoje veikloje“. Kaip teigia Silevičienė (2008), „popamokinė veikla yra sudėtingas procesas, apimantis įvairias asmens gyvenimo sritis: pažinimą ir darbą, bendravimą ir kūrybą“. Popamokinės veiklos tikslas, kad kiekvienas ugdytinis rastų sau patinkančią veiklą pagal savo poreikius ir galėtų plėtoti savo gabumus.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės organizuojama ir realizuojama NVŠ politika ir tikslingos veikimo kryptys sudaro sąlygas ne tik neformaliojo švietimo prieinamumui ir pasirinkimo įvairovei, o ir visavertiškai asmenybės raidai. NVŠ padeda jaunam žmogui išsilaisvinti iš išorinių apribojimų, kurie dažnai neturi pagrįsto pagrindo, taip pat per NVŠ veiklas formuojasi asmeninės jauno žmogaus vertybės, atsakomybė prisiėmimas už savo gyvenimą. Neformalus švietimas, kaip nurodo Daubarienė (2011), yra asmeninio augimo procesas, kai įsitraukiama į visuomenę. Jis skatina vaikų mąstymą. Neformalaus švietimo prasmė yra ta, kad, jaunam žmogui suteikus reikiamas kompetencijas, sudaromos sąlygos ugdytis vaikų savarankiškumui.

Moldavijos universiteto mokslininkė C. D. Tabacaru 2018 metais atliko tyrimą „Neformaliojo ugdymo poveikis ir įtaką mokymosi mokyklai rezultatams“. Tyrimas buvo orientuotas į pradinių klasių mokinių įsitraukimą neformalios veiklos atžvilgiu ir tiesiogiai kintančius jų mokymosi rezultatus. Tyrimo rezultatuose nurodoma, kad daug mokytojų įvardijo, jog formalus ir neformalus ugdymo derinimas paieškos ir realizavimas daro didelę įtaką mokymosi rezultatams, o mokiniai demonstruoja ne tik pakitusį požiūrį į dėsningus formaliuosius dalykus, tačiau ir išreiškia pakilusią asmeninę motyvaciją. Mokymosi rezultatai, kuriuos dažniausiai nustatė patys dalyviai grįžtamojo ryšio grupėse, buvo kognityviniai, socialiniai ir asmeninio lygmens. Todėl tai galima apibendrinti kaip holistinę mokymosi patirtį, kuri taip pat atsiranda dėl požiūrio į mokymąsi iš kitokios perspektyvos: besimokantysis aktyviai dalyvauja savo mokymosi patyrimo. Išvados rodo, kad neformalus metodas savaime automatiškai neužtikrina gero ar veiksmingo mokymosi, todėl nebūtinai prilygsta geram mokymuisi. Tačiau be jokios abejonės tai daro mokymąsi ir mokymo patirtį įdomesnę. Veiksmingas mokymasis vyksta tada, kai gauname gerus atsiliepimus iš tų, kuriuos mokome.

Tyrimo „Formalus ir neformalus švietimas yra nauja era“ (2016), mokslininkai A. Grajcevcio ir A. Shala nurodo, kad neformalusis švietimas daugeliu atžvilgių skiriasi nuo formaliojo švietimo. Jis yra lankstus požiūriu mokymo programoms ir metodiką, tačiau mokymasis šiose aplinkose nėra atsitiktinis, o tyčinis ir organizuotas. Mokinių poreikiai ir interesai yra centre. Be to, kontaktas tarp besimokančiųjų ir mokytojų yra žymiai mažesnis, o daugiausia mokomasi vyksta už klasės ir institucijų ribų. Nors formaliajam švietimui trūksta praktinės žinių pusės, neformaliajame švietime daugiausia dėmesio skiriama įgūdžiams ir požiūriui, tokių kaip tolerancija, ugdymas, kurios yra

gyvybiškai svarbios būsimai sėkmei. Tyrimai rodo, kad mokslievių poreikiai tenkinami geriau neformaliojo švietimu, kuris leidžia geriau pažinti save ir pasaulį. Apskritai, neformalusis ugdymas orientuotas į mokinį, yra atviras ir lankstus jo poreikiams ir interesams, o besimokantieji greitai reaguoja į besikeičiančius visuomenės poreikius.

Apibendrinant galima teigti, kad esminis neformaliojo švietimo uždavinys – paruošti žmogų gyvenimui, padėti suvokti save, atskleisti asmenybės stipriąsias savybes. Savivoka ir reflektavimas suteikia galimybes geriau pažinti aplinką, kuri supa ir moko joje geriau prisitaikyti. Kitaip tariant, mokykla suteikia žinias, o neformalus ugdymas suteikia įgūdžius žinių taikymui. Neformalus švietimas ugdo socialines ir asmenines kompetencijas, įgūdžius ir vertybes. Žmogus, kuris aktyviai įsitraukia į bent vieną iš neformalaus ugdymo veiklų, mokosi savarankiškumo, atsakingumo, išmoka lengviau bendrauti ir bendradarbiauti su jį supančia aplinka ir įvairiaus amžiaus žmonėmis. NVŠ orientuojasi į kūrybiškos, kritiškai mąstančios asmenybės ūgtį. Prioritetas – ugdyti asmenybę, kuri geba priimti sprendimus, užduoti drąsius klausimus, žino ir gina pamatines žmogaus teises bei dega noru gyventi ir keisti.

1.6. Neformalaus ugdymo prieinamumo sąlygų sukūrimo būdai/modeliai/sistemos

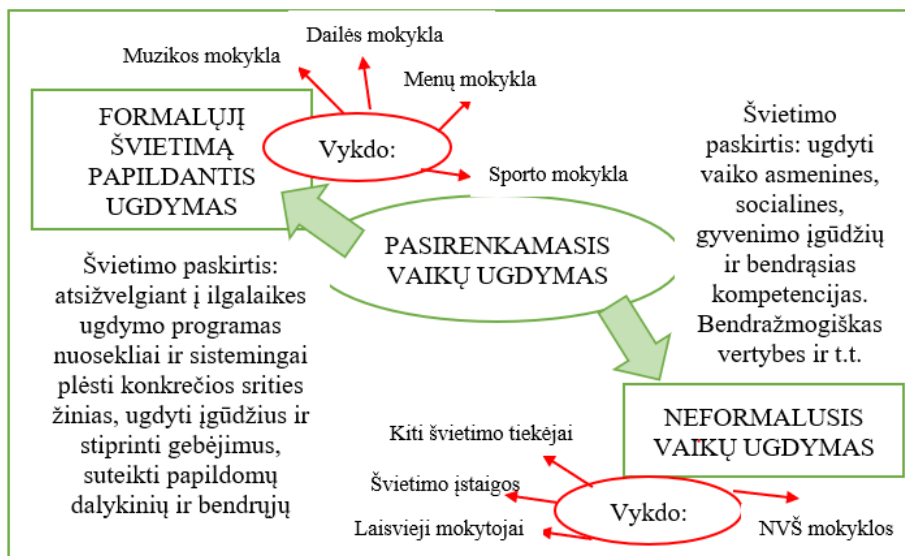
Kaip deklaruojama Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje (2012), neformaliajame vaikų švietime laikomasi šių principų:

- aktualumo – neformaliojo vaikų švietimo siūlomų veiklų pasiūla skirta socialinėms, kultūrinėms, asmeninėms, edukacinėms, profesinėms ir kitoms kompetencijoms ugdyti;
- demokratiškumo – mokytojai, tėvai ir vaikai yra bendro ugdymosi proceso kūrėjai, kartu identifikuoja poreikius;
- prieinamumo – sudaromos visos sąlygos vaiko kompetencijoms ugdytis per pasirinktą veiklą. Siūlomos veiklos ir mokymosi būdai yra prieinami visiems vaikams pagal amžių, išsilavinimą, turimą patirtį, neatsižvelgiant į socialinę padėtį;
- individualizavimo – ugdymas individualizuojamas pagal kiekvienam vaikui reikalingą kompetenciją, atsižvelgiant į jo asmenybę, galimybes, poreikius ir pasiekimus;
- savanoriškumo – vaikai laisvai renkasi švietimo teikėją, tinkamiausias veiklas kompetencijoms ugdyti, dalyvauja jose savo noru ir niekieno neverčiami.

Trakšelys (2015) švietimo prieinamumą išskiria kaip ypač svarbų ir problemišką sritį keičiantis mūsų visuomenei, nes „šalyje vykstantys politiniai, socialiniai ir ekonominiai pokyčiai tiesiog lemia ir riboja švietimo prieinamumą“. Autorius pažymi, kad labai svarbu užtikrinti švietimo prieinamumą visiems mokyklinio amžiaus vaikams, nežiūrint jų socialinės padėties ir pastebi, kad

mokslininkai mažai tyrinėja specialiųjų poreikių turinčių moksleivių mokymosi prieinamumą. Dėl skirtingų prieinamumo galimybių: regionų vietovių vaikams sunkiau dalyvauti neformaliojo vaikų švietimo veiklose, be to įsitraukimą ir dalyvavimą riboja nemenka mokesčio suma, ribotas vietų skaičius būreliuose, tautiškumas ar subkultūra. Labiausiai prieinamumą lemia fizinis atstumas tarp namų, mokyklos ir neformaliojo vaikų švietimo įstaigų. Atstumai tiesiogiai kuria didesnes laiko ir finansų sąnaudas, apsunkina važiavimo sąlygas. Ši problema turi būti sprendžiama, nes dėl jos nemažai vaikų atsiduria už neformaliojo vaikų švietimo ribų.

Nors neformaliojo švietimo Konceptijoje (2012) pabrėžiama, kad vaikai gali rinkti neformalųjį ugdymą pagal savo vietovę, tačiau šiandien neformaliojo švietimo prieinamumas vis dar yra problema. 2006 metais atliktas tyrimas dėl neformaliojo vaikų švietimo prieinamumo (Kvieskienė, Petronienė). Jame analizuojamos NVŠ prieinamumo problemos, atskleidžiamas savivaldybių švietimo skyrių specialistų ir mokyklų administracijų požiūris į galimybę didinti neformaliojo švietimo prieinamumą koreguojant šios srities finansavimą: įvedant neformaliojo vaikų švietimo krepšelį bei taikant „pinigai paskui vaiką“ principą. Atlikto tyrimo išvadose nurodoma, jog daugelyje savivaldybių pradėtas formuoti sisteminis požiūris į neformalųjį vaiko švietimą. Schematiškas skirstymo vaizdas pateikiamas paveiksle žemiau.

1 pav. Pasirenkamasis vaikų ugdymas. (sudaryta darbo autorės)

Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos 18.2. punkte buvo nurodoma, kad „į neformalųjį švietimą menkai įtraukiami arba neįsitraukia muziejai, bibliotekos, kultūros, meno įstaigos ir kiti potencialūs neformaliojo švietimo teikėjai, pernelyg menkas dėmesys kreipiamas į esamų ir potencialių neformaliojo švietimo teikėjų pedagoginę kvalifikaciją. Neišplėtotos neformalaus akademinio bendravimo bei lavinimosi formos ir infrastruktūra (studijų miesteliai)“. 18.3. punkte akcentuojama, kad „dalis jaunimo negali lankyti neformaliojo švietimo mokyklų dėl

lėšų stokos“, o 18.4. punktas įvardija tai, kad „mažėjant bendrojo ugdymo mokyklų skaičiui kaimo vietovėse, kaimo gyventojai susiduria su sudėtingomis bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo prieinamumo galimybėmis, reikalaujančiomis didesnių finansinių ir laiko sąnaudų“. Moksleivių tėvai neretai būna nepatenkinti teikiamomis neformalaus švietimo paslaugomis, pedagogai nepatenkinti savo darbo apmokėjimu, o visa sistema neefektyviai naudoja mokesčių mokėtojų pinigus. Galimybės lankyti neformaliojo švietimo veiklas priklauso nuo savivaldybės, kurioje vaikas gyvena. Moksleivių poreikiai tenkinami tik dalinai, yra pasiūlos ir paklausos disproporcija, neformaliojo vaikų švietimo veiklų pasirinkimai nesubalansuoti (vyrauja muzika ir sportas, užsiėmimai jaunesnio amžiaus vaikams, daugiau dalyvauja mergaičių ir pan.). Neformaliojo vaikų švietimo mokyklų pastatai yra nerenovuoti, neatnaujinama ugdymo bazė, savivaldybės nepajėgios be valstybės pagalbos spręsti neformaliojo vaikų švietimo tinklo plėtros klausimų. 19.2. punkte nurodoma, kad reikia „turtinti mokymosi, praktinio taikymo aplinką mokyklose, plėsti neformaliojo švietimo mokyklų spektrą ir visų mokyklų veiklos įvairovę, ypač kultūrinės saviraiškos, lyderystės, kūrybingumo, verslumo, profesinių gebėjimų ugdymo galimybes, paramą savanorystės iniciatyvoms, kartu organizuojant reguliarią dialogą dėl plėtros prioritetų“.

NVŠ stebėseną atliekama nacionaliniu ir savivaldybės lygmenimis, pagal Metodikos 1 priedą analizuojant savivaldybių NVŠ rodiklius, kurie vertinami kiekvienų metų spalio 1 d. ir kovo 1 d., o jų duomenys kaupiami ŠVIS ir yra prieinami viešai. Remiantis šiais duomenimis, analizuojama, kaip įgyvendinami Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos, patvirtintos 2013 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XII-745 „Dėl Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos rodikliai, planuojama švietimo pagalba ir būtinos intervencijos. Geresnė padėtis didžiuosiuose miestuose. Ten didesnė veiklos pasiūla lemia ir didesnę mokinių užimtumą. Siekiant mažinti atskirtį tarp miesto ir regiono vaikų neformaliojo švietimo prieinamumo, nuo 2019 metų kovo 29 dienos įsigaliojo „Neformaliojo vaikų švietimo ir jo tiekėjų veiklos metodikos patvirtinimas“, kuriame numatytos kelios prevencinės priemonės NVŠ prieinamumo didinimui.

SAVIVALDYBIŲ NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO RODIKLIAI

Eil. Nr.	Neformaliojo vaikų švietimo rodiklio pavadinimas	NVŠ rodiklio paskirtis	Rodiklio skaičiavimo aprašymas	Rodiklio duomenų šaltinis
1.	Tikslinėmis valstybės neformaliojo vaikų švietimo (toliau – NVŠ) lėšomis pasinaudojančių mokinių procentas	Prieinamumo	Mokinių, gaunančių NVŠ tikslines valstybės lėšas, procentas nuo bendro savivaldybėje pagal bendrojo ugdymo programas besimokančių mokinių skaičiaus	Mokinių registras (toliau – MR)

2.	Savivaldybės lėšomis finansuojamose NVŠ programose dalyvaujančių mokinių procentas	Prieinamumo	Mokinių, dalyvaujančių NVŠ programose, finansuojamose savivaldybės lėšomis, procentas nuo bendro visų savivaldybėje pagal bendrojo ugdymo programas besimokančių mokinių skaičiaus	MR
3.	Bendrojo ugdymo mokyklų vykdomas NVŠ programas lankančių mokinių procentas	Prieinamumo	Mokinių, lankančių bendrojo ugdymo mokyklų vykdomas NVŠ programas, procentas nuo bendro visų savivaldybėje pagal bendrojo ugdymo programas besimokančių mokinių skaičiaus	MR
4.	Formalųjį švietimą papildančio ugdymo (toliau – FŠPU) programose dalyvaujančių mokinių procentas	Prieinamumo	Mokinių, dalyvaujančių FŠPU programose, procentas nuo bendro visų savivaldybėje pagal bendrojo ugdymo programas besimokančių mokinių skaičiaus	MR
5.	FŠPU programą baigusių mokinių procentas	Kokybės	Visą FŠPU programą baigusių mokinių procentas nuo bendro mokinių, besimokančių pagal FŠPU programas, savivaldybėje skaičiaus	MR
6.	NVŠ ir FŠPU programose dalyvaujančių mokinių procentas pagal klases: 1–4, 5–8, 9–12.	Prieinamumo	NVŠ ir FŠPU programose dalyvaujančių 1–4, 5–8, 9–12 klasių mokinių procentas nuo visų NVŠ ir FŠPU programas savivaldybėje lankančių mokinių skaičiaus	MR
7.	Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių ir dalyvaujančių NVŠ ir FŠPU programose, procentas	Prieinamumo	Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių ir dalyvaujančių NVŠ ir FŠPU programose, procentas nuo bendro savivaldybėje besimokančių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, skaičiaus	MR
8.	Savivaldybės NVŠ ir FŠPU lėšos ugdymo reikmėms, tenkančios vienam savivaldybės mokiniui	Prieinamumo	Visos savivaldybės NVŠ ir FŠPU skiriamų lėšų ir mokinių, besimokančių pagal bendrojo ugdymo programas, santykis	MR, Savivaldybių apklausa

9.	Mokinių, dalyvavusių vasaros stovyklose, procentas	Prieinamumo	Mokinių, dalyvavusių vasaros stovyklose, procentas nuo visų savivaldybėje besimokančių mokinių skaičiaus	Savivaldybių apklausa
10.	Mokinių, dalyvaujančių NVŠ ir FŠPU programose, išskyrus muzikos ir sporto krypties programas, procentas	Įvairovės	Mokinių, dalyvaujančių kitų krypčių, nei muzikos ir sporto NVŠ ir FŠPU programose, procentas nuo visų krypčių NVŠ ir FŠPU programų savivaldybėje lankančių mokinių skaičiaus	MR
11.	Bendras NVŠ ir FŠPU programų krypčių skaičius savivaldybės įsteigtose NVŠ mokyklose	Įvairovės	Skaičiuojamas NVŠ ir FŠPU programų krypčių skaičius NVŠ mokyklose, kurių savininko teises ir pareigas įgyvendina savivaldybė	Kvalifikacijos tobulinimo programų ir renginių registras (toliau – KTPRR)
12.	NVŠ ir FŠPU programų, vykdomų bet kurio švietimo teikėjo savivaldybėje, krypčių skaičius	Įvairovės	Skaičiuojamas bendras NVŠ ir FŠPU programų krypčių skaičius savivaldybėje	KTPRR
13.	Savivaldybių, kuriose vertinama NVŠ kokybė, skaičius	Kokybės	Rodiklio reikšmė 1, jei savivaldybėje veikia NVŠ kokybės užtikrinimo mechanizmai	Švietimo valdymo informacinė sistema

4 lentelė. Neformaliojo vaikų švietimo ir jo teikėjo veiklos kokybės užtikrinimo metodikos 1 priedas

Apibendrinant galima teigti, kad NVŠ prieinamumo problema išlieka neformaliojo švietimo paskirstyme pagal vietas. Specializuotos neformaliojo ugdymo organizavimo ir tiekimo mokyklos sutelktos savivaldybių centruose, o atokesnėse vietovėse – prieinamumas ribotas. Galima prielaida, kad finansavimo problemos užkerta kelią neformaliojo švietimo galimybių plėtrai ir vaikų socializacijai bei pozityviam ir visapusiškam asmenybiniam augimui.

1.7. Neformaliojo vaikų švietimo raida ir požiūrio kaita

Neformalusis vaikų švietimas yra sudedamoji Lietuvos švietimo sistemos dalis, kurios veikla reglamentuojama šiais dokumentais:

- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu;
- Valstybinės švietimo strategijos 2013–2022 metų nuostatomis;

- Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija;
- Vaikų ir jaunimo socializacijos programa;
- Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymu;
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu;
- Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymu;
- Ilgalaike pilietinio ir tautinio ugdymo programa;
- Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija;
- Lietuvos higienos norma 20:2012 „Neformaliojo vaikų švietimo programų vykdymo bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“;
- Vaikų ir jaunimo socializacijos programa;
- Netradicinio ugdymo koncepcija;
- Vaikų turizmo renginių organizavimo aprašu;

Iki 2003 m. (t. y. iki naujos Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo redakcijos) neformaliojo vaikų švietimo sąvoka neturėjo aiškaus apibrėžimo, o Lietuvos švietimo koncepcijoje apibrėžiamas papildomasis ugdymas panašus į neformalųjį ugdymą. Analizuojant užsienio šalių mokslininkų (Hodkinson, Colley, Malcom, Rogers ir kitų autorių) darbus, kuriuose svarstomi neformaliojo švietimo klausimai, išryškėjo tendencija, kad neformalusis švietimas (angl. non-formal, informal education) dažniausiai analizuojamas kaip suaugusiųjų mokymasis, pabrėžiant jų asmeninį tobulėjimą bei kvalifikacijos tobulinimą, kompensuojant formaliojo ugdymo metu neįgytų žinių trūkumą taikant įvairius mokymosi būdus bei naudojantis įvairiomis mokymosi aplinkomis. Mokyklinio amžiaus vaikų ir jaunimo neformalusis švietimas analizuojamas nesistemiškai bei abstrakčiai, telkiant dėmesį tik į bendruosius ugdymo klausimus, o ne į neformaliojo ugdymo specifiką.

Apie neformalųjį mokinių švietimą rašoma mažai, būtent šios amžiaus tarpsnio švietimą tyrinėjantys autoriai (Hoppers, 2006; Rogers, 2004, 2005) pastebi visame pasaulyje ryškių pokyčių neformaliojo švietimo organizavime, vykdyme ir kokybės užtikrinime. Autorių išskiriamos ryškiausios tendencijos:

- ryškus interesas neformaliojo švietimo programavimui ir sociopolitiniam lokalizavimui plačiame formaliojo švietimo kontekste;
- neformaliojo švietimo iniciatyvų skaičiaus ir masto augimas, ribų tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo nykimas.

Asmens ugdymosi procesas vyksta ne vien tik mokykloje, nesustoja pasibaigus pamokoms mokykloje (Savickė, Jucevičienė, 2012; Pranckūnienė, 2013; Petruškevičiūtė, 2015 ir kt.).

Šiuolaikinėje visuomenėje tiek vaikai, tiek suaugę mokosi visur ir dažnai jiems reikiamų kompetencijų įgyja būtent už mokyklos ribų – ypač neformaliojo ugdymo veikloje (Kvieskienė, 2003, 2005). Humanizmo krypties atstovai – A. Maslow ir K. Rodger – teigia, kad svarbiausias asmenybės bruožas – siekis laisvai realizuoti savo galias, tenkinti poreikius ir įsisavinti medžiagą, kuri šiuos poreikius atitinka (Ušeckienė, 2003, p. 37). Ši idėja laisvei itin ryški neformaliojo vaikų švietimo veikloje - kiekvienas vaikas turi laisvę rinktis veiklas pagal savo poreikius ir norus, o neformaliojo švietimo tikslas: patenkinti asmens poreikius ir siekti visapusiško asmenybės išsilavinimo.

Valstybinės švietimo strategijos 2013 - 2022 m. nuostatose pabrėžiama, kad švietimas turi būti plėtojamas atsižvelgiant į Lietuvos visuomenei tenkančius naujus iššūkius ir atsiveriančias naujas galimybes. Strategijoje pateikiamas pagrindinis tikslas „Lietuvos švietimo vizija – kiekvienas vaikas, jaunas ir suaugęs žmogus Lietuvoje siekia ir nesunkiai randa, kur mokytis, šalies švietimo sistemą sudaro valstybinės, savivaldybių ir nevalstybinės nuolat tobulėjančios, tarpusavyje ir su partneriais bendradarbiaujančios švietimo įstaigos, kurių darbuotojai turi autoritetą visuomenėje ir palaiko nuolatinę diskusiją dėl šalies švietimo plėtotės, Lietuvos valstybės ir jos žmonių sėkmės ir kultūros bei ūkio plėtros, atsižvelgiant į miesto ir kaimo darnią raidą.“

Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija turi 4 prioritetingas kryptis:

1. Mokytojo asmenybė.
2. Švietimo kokybės kultūra.
3. Talka dėl įtraukties.
4. Mokymasis ir įgalinimas visą gyvenimą.

Valstybinės švietimo strategijos 2003 - 2012 m. nuostatose buvo akcentuojamas šiandieninei visuomenei svarbiausių asmens kompetencijų ugdymas. Ši nuostata nuosekliai buvo plėtojama ir valstybinės švietimo strategijos projekte 2013 – 2022 m., kuriame buvo skelbiama, jog švietimo misija yra suteikti kiekvienam su Lietuva save susiejusiam asmeniui savarankiško ir aktyvaus gyvenimo pagrindus, nuolat tobulinti savo gebėjimus, tapti visaverčiu demokratinės visuomenės nariu, aktyviai dalyvaujančiu socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime. Viename iš švietimo strategijos 2013 - 2022 m. projekto tikslų numatoma per neformaliojo švietimo plėtojimą suteikti palankiausias galimybes išskleisti mokinių individualius gebėjimus bei realizuoti jų specialiuosius poreikius.

Naujame strateginiame dokumente numatyta, kad viena iš trečios srities įgyvendinimo sferų yra „turtinti mokymosi, praktinio taikymo aplinką mokyklose, plėsti neformaliojo švietimo mokyklų spektrą ir visų mokyklų veiklos įvairovę, ypač kultūrinės saviraiškos, lyderystės, kūrybingumo, verslumo, profesinių gebėjimų ugdymo galimybes, paramą

savanorystės iniciatyvoms, kartu organizuojant nuolatinį dialogą dėl plėtros prioritetų.“ Taip pat nurodoma, kad reikia „plėtoti formaliojo ir neformaliojo švietimo integralumą ir tarpusavio papildomumą, diegti atvirus ir lanksčius mokymosi būdus“.

Formalųjį švietimą papildantis ugdymas savo esme yra neprivalomas, pasirenkamas ugdymas. Dėl to jis buvo priskirtas neformaliojo švietimo sričiai. Formalųjį švietimą papildančio ugdymo (FŠPU) programos yra finansuojamos jas įgyvendinančių institucijų steigėjų (dažniausiu atveju – savivaldybių) lėšomis, valstybės biudžeto lėšomis ir tėvų lėšomis. Lėšos gali būti naudojamos apmokėti už darbą mokytojams, kvalifikacijai tobulinti, su šių programų įgyvendinimu susijusių prekių ir paslaugų įsigijimo išlaidoms.

Besikeičiantis požiūris į neformalųjį vaikų švietimą kaip į alternatyvią mokymosi bei žinių siekimo galimybę, skatina tobulinti neformaliojo vaikų švietimo programas, skirstant jas pagal skirtingus ugdymo tikslus bei specifiką į keletą krypčių: neformalųjį vaikų švietimą ir formalųjį švietimą papildantį ugdymą.

Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje (2005) yra nurodoma, kad neformaliajame vaikų švietime laikomasi šių principų (ištrauka iš dokumento):

14.1 *aktualumo principo* – neformaliojo švietimo siūlomų veiklų pasiūla skirta socialinėms, kultūrinėms, asmeninėms, edukacinėms, profesinėms ir kitoms kompetencijoms ugdyti;

14.2. *demokratiškumo* – mokytojai, tėvai ir vaikai yra bendro ugdymosi proceso kūrėjai, kartu identifikuoja poreikius.

14.3. *prieinamumo* – sudaromos visos sąlygos vaiko kompetencijoms ugdytis per pasirinktą veiklą. Siūlomos veiklos ir mokymosi būdai yra prieinami visiems vaikams pagal amžių, išsilavinimą, turimą patirtį nepriklausomai nuo socialinės padėties;

14.4. *individualizavimo* – ugdymas individualizuojamas pagal kiekvienam vaikui reikalingą kompetenciją, atsižvelgiant į jo asmenybę, galimybes, poreikius ir pasiekimus;

14.5. *savanoriškumo* -vaikai laisvai renkasi švietimo teikėją, tinkamiausias veiklas kompetencijoms ugdyti, dalyvauja jose savo noru ir niekieno neverčiami.

Šiai dienai nustovėjęs požiūris, kad „neformaliojo vaikų švietimo tikslas – per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, sugebantį tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje bei padėti tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius“ (pagal bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus).

Ši apžvalga parodė keletą įdomių ir vertingų įvykių ir tai parodė savaiminio mokymosi ir neformalaus ugdymo plėtros potencialas yra didelis. Tačiau, kaip pastebi Sinclair (2002), tvarumas yra svarbus aspektas, todėl svarbu įrodyti, kad programos gali atlaikyti ir patenkinti panašius

poreikius kituose kontekstuose. Deja, šiame sektoriuje tiek mažai griežtų ataskaitų, kad sunku tai įrodyti kas veikia gerai, o kai kurios išvados toli gražu nėra džiuginančios.

Apibendrinant neformaliojo vaikų švietimo raidos ir požiūrio kaitą švietimo dokumentų kontekste, galima teigti, jog gretinant ugdymo procesą arčiau vaiko, naujuose dokumentuose išaugo

vaiko pasirinkimo galimybių ribos. Ugdytiniai renkasi ugdymo programas arba pavienius, atskirus dalykus. Tam išauga ugdymo proceso priežiūros poreikis, jo kokybės peržiūrėjimas. Ugdymo proceso

kaita orientuojant patį procesą į mokinius, išplėtė mokinių kūrybinių galių plėtotę, sudarė galimybę kūrybiškai interpretuoti ugdymo turinį, diferencijuoja vaiko naudai ugdymo procesą, taip pat keičia žinių suvokimo, vertinimo akcentus. Mokomieji dalykai tampa atviresni, dėl to aktualizuojasi tarpdisciplininiai ryšiai, jų sąvokos, integracija. Sudaromos sąlygos mokytojams kūrybiškai dirbti pagal individualias programas.

II. TYRIMO METODOLOGIJA

Šiame skyriuje aptariama NVŠ situacija Radviliškyje, analizuojamos neformaliojo vaikų švietimo veiklos organizavimo patirtys mokyklose.

Tyrimo metodologija:

Buvo remtasi šiomis nuostatomis:

- *Mokymosi visą gyvenimą paradigma*, kuri apima mokymąsi visu gyvenimo laikotarpiu, visais mokymosi būdais – formaliu, neformaliu bei informaliu (savišvieta ir savaiminis mokymasis). Ši paradigma teigia, kad tradicinis mokymasis nebeatitinka šiandienos poreikių. Vienkartinis išmokimas vienu gyvenimo laikotarpiu (vaikystėje, jaunystėje) nebeužtikrina reikiamo žinių lygio. Žinių bei skaitmeninėje visuomenėje kompetencijos turi būti nuolat tobulinamos. Neformalus vaikų ugdymas sukuria sąlygas įgyti ne tik žinias, bet ir gebėjimus mokymuisi visą gyvenimą.
- *Kokybės kaip poreikių tenkinimo samprata*, tai ugdymo tikslų pasiekimo laipsnis bei tėvų poreikių tenkinimas. Kokybės kriterijai yra sutartiniai, rodantys kokių laipsniu, būdais ir priemonėmis įstaiga pasiekia savo tikslų, tenkina ugdytinių poreikius, padeda pasiekti mokyklinę brandą, geba valdyti procesus ir sąlygas. Analizuojant neformalus mokinių švietimo situaciją labai svarbu atliepti vartotojų poreikius per jų prieinamumo galimybes.
- *Neformalaus švietimo samprata*. Neformalusis ugdymas yra kryptinga veikla, kuria, plėtojant žmogaus asmenines, socialines ir edukacines kompetencijas, siekiama ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. Neformalus vaikų ugdymas padeda išlaisvėti iš: nepagrįstų išorinių apribojimų; nepagrįstų vidinių apribojimų; kryptingai augti link atsakomybės už savo gyvenimą; kryptingai vystyti prasmingo savęs realizavimo kryptimi.

Tyrimo dizainas.

- Literatūros analizė, kuri sudarė sąlygas atskleisti teorinius neformalaus švietimo prieinamumo galimybių aspektus.
- Dokumentų analizė: dokumentų analizės metodas apibrėžiamas kaip pirminių duomenų rinkimas, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai.
- **Duomenų analizės metodai:**
  - Teisinių dokumentų analizė: taikyta, gilinantis ir nagrinėjant LR teisės aktus su tikslu atskleisti NVŠ sampratą, reglamentavimą ir jo pokyčius Lietuvoje bei išnagrinėti NVŠ reformos pagrindinius aspektus.
  - Turinio analizė, kuri sudarė sąlygas išanalizuoti NVŠ prieinamumo galimybes 1-4 klasių mokiniams bendrojo lavinimo mokyklose Radviliškio mieste.

Tyrimė remiamasi duomenų lyginamosios analizės metodu. Dokumentų analizės metodas apibrėžiamas kaip pirminių duomenų rinkimas, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai. Empirinis tyrimas buvo atliekamas 2022 m. sausio – 2022 m. gegužės mėnesiais. Analizuoti Lietuvoje galiojantys švietimo įstatymai ir strateginiai dokumentai.

DUOMENŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

Tyrimais norėta išsiaiškinti, kokios yra galimybės mokiniams įsitraukti į mokykloje organizuojamą neformalų švietimą. Duomenys lyginami tarpusavyje: rugsėjo-spalio mėnesiais sudarytos 1-4 klasių mokinių neformalaus ugdymo užtikrinimo ir pasirinkimo statistinės apibendrintos ataskaitos iš trijų Radviliškio miesto mokyklų. Ataskaitos lygintos su tų pačių mokyklų vasario – kovo mėnesiais atnaujintomis ataskaitomis.

KRYPTINGASIS PUSIAU STRUKTŪRIZUOTAS INTERVIU

Kryptingasis pusiau struktūruotas interviu - priimtinausia kokybinių tyrimų vykdymo forma, kuri pasižymi kaip tyrėjo galimybe „iš anksto numatyti temas ar problemas, kurios bus aptartos interviu metu“. Pasak Bitino (2008), toks interviu tipas neįpareigoja tyrėjo laikytis griežtos „klausimų tvarkos ar numatytų pasakyti žodžių“, o tai leidžia gauti „išsamesnių, susistemintų duomenų“, naudojant išklausinėjimo, perklausimo metodus siekiant gauti konkretesnės, tyrimui palankios informacijos. Klausimų formuluotes tyrėjas kuria interviu metu priklausomai nuo jo eigos, nuo užsimezgusio santykio tarp tyrėjo ir tiriamojo, ar nuo interviu aplinkos (A. Telešienė, 2011). Pasirinkti ir tyrimo dalyvių atrankos kriterijai:

1. Ne mažesnė nei 5 metų darbo patirtis švietimo sistemoje;
2. Ne mažesnė nei 3 metų patirtis dirbant su NVŠ.
3. Pedagoginio darbo kryptis – pradinių klasių mokinių ugdymas.

Pasitelkus kryptingojo pusiau struktūruoto interviu metodą, kiekvienas ekspertas apklaustas individualiai. Pagrindinis tokios formos interviu privalumas, kaip teigia B. Bitinas ir kt. (2008), „gaunama išsamesnių, susistemintų duomenų, <...>, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma“. Interviu metu surinkti duomenys buvo apdorojami naudojant aprašomosios analizės metodą, metodologiškai svarbiausiems respondentų atsakymams taikant kokybinės turinio analizės metodą, kuris leido gilintis į tyrimo objektą bei kontekstą. Gilinantis į gautus atsakymus, išskirti svarbiausi aspektai, teiginiai ir idėjos.

Interviu klausimyno struktūra - klausimyną sudaro 4 teminiai blokai. Kiekvieną teminį bloką sudaro skirtingi klausimai. Interviu klausimyno schema pateikiama prieduose.

TURINIO ANALIZĖ

Pasirinktas kokybinės turinio analizės (content) metodas. B. Bitinas, L. Rupšienė, V. Žydžiūnaitė (2008) teigia, kad vienas iš pagrindinių metodų yra kokybinė turinio analizė. Ją taikant naudojamos sąvokos ar frazės ir tarpusavio ryšių aprašymas. Tipinis duomenų analizės ir rezultatų interpretavimo pateikimas yra kokybinės turinio analizės strategija – lentelės, kuriose yra trys skirsniai: įrodantys teiginys, subkategorijos ir kategorijos.

Tyrimo imtis. Radviliškio Vinco Kudirkos progimnazijos, Radviliškio Vaižganto progimnazijos ir Radviliškio Gražinos pagrindinės mokyklos PUG ir pradinių klasių pedagogų metodinių grupių statistinių duomenų analizė (neformalaus ugdymo organizavimo 1-4 klasių mokiniams) bei tų pačių mokyklų 1-4 klasių skirtingų kvalifikacinių kategorijų, skirtingo darbo stažo ir skirtingų neformalaus ugdymo krypčių organizavimą užtikrinantys mokytojai. Interviu dalyvavo 11 mokytojų. Tyrimo instrumentas rengtas remiantis mokslinės ir metodinės literatūros analizės rezultatais.

Tyrimo etika. Organizuojant tyrimą buvo laikomasi tyrimo etikos principų. Tyrimo dalyviai buvo supažindinami su tyrimo tikslu, akcentuotas tyrimo anonimiškumas. Dalyviai turėjo laisvą galimybę apsispręsti dėl dalyvavimo tyrime (jiems nebuvo daromas tiesioginis ar netiesioginis spaudimas). Respondentai buvo informuoti apie tyrimo esmę, tyrimo etikos principų laikymąsi, gautas žodinis sutikimas dėl dalyvavimo interviu.

2.1. Neformaliojo švietimo pasirinkimo galimybės 1-4 klasių mokiniams Radviliškio mieste

2012 m. buvo priimta 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programa (2012). Programos pirmojo prioriteto – „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ – pagrindinis tikslas: skatinti kiekvieną asmenį įgalinti savo gebėjimus kuriant, mokantis, tiriant, bei tikslinga veikla prisiimti atsakomybę už save, valstybę ir aplinką. Viena iš pagrindinių krypčių, buvo numatyta, didinti švietimo prieinamumą ir paslaugų įvairovę, dėl to buvo numatyta individualizuoti mokymosi procesą, pritaikant jį prie besimokančiojo poreikių, didinti neformaliojo švietimo prieinamumą ir stiprinti jo poveikį ugdymosi ir mokymosi procesui, skatinti mokymosi galimybių įvairovę. Taip pat numatyta plėtoti vaikų ir jaunimo neformalaus ugdymosi galimybes (ypač kaimo vietovėse); stiprinti kultūros, sporto ir švietimo įstaigų (muziejų, bibliotekų, meno veiklas vykdančių centrų ir kt.) galimybes teikti formalaus ir neformalaus ugdymo paslaugas; stiprinti lygias galimybes dalyvauti švietimo veikloje.

2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos (2012) uždavinio įgyvendinimui numatyta didinti viešųjų paslaugų kokybę ir prieinamumą, numatyta kompleksiskai modernizuoti mokyklas, plėtoti neformalaus ugdymo, mokymosi visą gyvenimą veiklą savivaldybių lygiu, modernizuoti kompleksinių paslaugų infrastruktūrą ir didinti jų prieinamumą. Siekiant sutelkti švietimo bendruomenės pastangas esminiams švietimo pokyčiams, kurie būtini atsižvelgiant į visuomenės lūkesčius, Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012) nuostatas, Lietuvos Respublikos vyriausybės 2016 m. programoje (2016) numatyta ypatingą dėmesį skirti mokyklų įvairovei, didinant švietimo prieinamumą ir lygias galimybes visiems, kad mokykla būtų ne tik mokymosi vieta, bet ir kultūros židinys, puoselėjantis švietimo ir kultūros sąveiką, kuriantis žmogaus, visuomenės ir valstybės raidos vertybinį pagrindą, visavertę aplinką jaunimo socialinei brandai, atitinkantis mokytojų bei mokinių iniciatyvas ir asmenybės ugdymo poreikius.

Valstybinėje švietimo 2013–2022 metų strategijoje (2013) numatytas vienas iš tikslų – užtikrinant švietimo prieinamumą ir lygias galimybes, maksimaliai plėtojant vaikų ir jaunimo švietimo aprėptį, suteikti mokiniams palankiausias galimybes išskleisti individualius gebėjimus ir tenkinti specialiuosius ugdymosi poreikius, teikti veiksmingą pedagoginę ir psichologinę pagalbą mokiniams, patiriantiems mokymosi sunkumų.

Nuo 2015 metų Radviliškio miesto kultūros centre vykdomos neformalaus ugdymo vaikų švietimo programos. Šioms programoms 2015 metų IV ketvirčiui skirta 1755 Eur., 2016 m. skirtas tikslinis valstybės finansavimas – 5901,50 Eur, 2017 metais įsisavinta 8077 Eur. finansavimas, 2018 m. – 11 340 Eur. Šiuo metu keturias neformalaus vaikų švietimo programas lanko apie 100 vaikų, iš kurių pusė yra 1-4 klasių mokiniai.

Radviliškio apskrityje veikia 37 programos, kurios 2021 metais buvo akredituotos kaip NVŠ programos. Žemiau pateikiama lentelė, kurioje surinkta informacija apie 1-4 klasių mokiniams prieinamas programas.

Eil. Nr.	Programos pavadinimas	Vaikų amžius	Vykdomo laikotarpis	Neformaliojo vaikų švietimo kryptis	Vaikų skaičius	Pastabos
1.	Futbolas visiems	7-17 m.	9 mėn.	Sportas	72	Nuo 1 klasės
2.	Tinklinio ABC	10-14 m.	9 mėn.	Sportas	25	Nuo 3 klasės
3.	Ankstyvoji robotika. Radviliškis	6-9 m.	8 mėn.	informacinės technologijos	19	Iki 3 klasės
4.	STEAM	6-16 m.	9 mėn.	STEAM	25	-

5.	„Vaikų mokymas plaukti sportiniais plaukimo būdais“	6-10 m.	9 mėn.	Sportas	30	-
6.	Kultūros pamokos	6-14 m.	9 mėn.	Teatras, drama	25	-
7.	Teatro studija	6-19 m.	9 mėn.	Teatras, drama	56	-
8.	Norim šokt	6-19 m.	9 mėn.	Choreografija, šokis	12	-
9.	Vaikų ir jaunimo šokių grupė „Šelmiukai“	6-12 m.	9 mėn.	Choreografija, šokis	25	-
10.	Dainuok, žaisk ir Mokykis	8-19 m.	9 mėn.	Muzika	25	Nuo 2 klasės
11.	Žaisk krepšinį	7-19 m.	9 mėn.	Sportas	40	-
12.	Mokinių fizinis Rengimas	6-19 m.	9 mėn.	Sportas	16	-
13.	Jaunasis futbolininkas	6-19 m.	9 mėn.	Sportas	75	-
14.	Vaikų šokių grupė „Saulės linija“	6-19 m.	9 mėn.	Choreografija, šokis	65	-
15.	Krepšinio žaidimas	7-19 m.	9 mėn.	Sportas	50	-
16.	Tinklinio žaidimas	8-19 m.	9 mėn.	Sportas	25	Nuo 2 klasės
17.	Karatė kelias	6-19 m.	9 mėn.	Sportas	71	-
18.	„Aukime su krepšiniu“	6-19 m.	8 mėn.	Sportas	25	-
19.	Karate pažinimo keliu	6-19 m.	8 mėn.	Sportas	17	-

20.	Kovos menai	6-19 m.	9 mėn.	Sportas	50	20-21 m. (turintys spec. ugdymosi poreikių)
21.	Futbolas visiems	6-18 m.	9 mėn.	Sportas	37	-
22.	Tinklinio pamokos	6-18 m.	9 mėn.	Sportas	21	-
23.	Amatų dirbtuvėlės	7-17 m.	9 mėn.	Technologijos	20	-
24.	Jaunųjų beisbolininkų ugdymas	6-19 m.	9 mėn.	Sportas	41	-
25.	Tautodailės ir dailės Technologijos	6-14 m.	9 mėn.	Technologijos	35	-
26.	Sakralinės muzikos choras „Giedu giesmele“	8-19 m.	9 mėn.	Muzika	25	Nuo 2 klasės
27.	Nuostabus pasaulis 7-9 m.	7-9 m.	9 mėn.	Kalbos	15	Iki 3 klasės
28.	Keramika	10-16 m.	9 mėn.	Technologijos	31	Nuo 4 klasės

5 lentelė. 2021m. akredituotos NVŠ programos 1-4 klasių mokiniams. (lentelė sudaryta darbo autorės)

Iš pateiktų duomenų matoma, kad daugiausia pasirinkimo mokiniai turi dalyvauti sportinėje veikloje. Nurodytų vietų skaičių daugumoje atvejų tik iki pusės užpildo 1-4 klasių mokiniai. Mokiniai turi ypač mažą pasirinkimą ir siauras galimybes dalyvauti STEAM veikloje (tik vienas užsiėmimas), informacinių technologijų (1 užsiėmimas), teatro-dramos veikloje (2 užsiėmimai), muzikos būreliuose (2 užsiėmimai), kalbų (anglų) neformaliosios veiklos užsiėmimuose (1 užsiėmimas).

Iš pateiktų duomenų matoma, kad sporto užsiėmimus (15 skirtingų užsiėmimų) lanko 595 vaikai (6-19 metų), informacinių technologijų (1 programa) lanko 19 vaikų (6-9 metų), STEAM

programą lanko 25 mokiniai, teatro ir dramos programų užsiėmimus lanko 81 mokinys, kurių amžius nuo 6 iki 19 metų, šokio ir choreografijos srities programos (3 programos) lanko 102 mokiniai, muzikos programą dviejuose užsiėmimuose lanko 50 mokinių, o technologijų programa prieinama 86 mokiniams trijose programose. Iš visų nurodytų programų lankančių mokinių skaičiaus apie 40 procentų sudaro 1-4 klasių mokiniai (6-11 metų).

Radviliškio mieste yra viena gimnazija (Lizdeikos gimnazija). Šios mokyklos ataskaitoje pažymėta, kad neformaliojo švietimo veikloje užimta 47,9 proc. mokinių, iš jų 31 proc. lanko 2 ir daugiau būrelių. Gimnazijoje veikia 17 meninės, 7 sporto krypties, 4 kraštotyrinio, pilietiškumo ir dalykinio ugdymo, 3 ekologinio ir sveikatos ugdymo būreliai.

Vaižganto progimnazija. 72% progimnazijos 1-8 klasių mokinių dalyvavo neformaliojo švietimo veiklose. 62 mokiniams (t.y. 12,5 proc.), gyvenantiems Šniūraičių, Ramulėnų, Žironų, Voskonių, Mankiškių, Kutiškių, Liutkiškių, Varnionių, Rukaičių, Gražionių ir kt. gyvenvietėse organizuojamas vežimas į mokyklą ir į namus pritaikytas ir suderintas su formalaus švietimo užimtumo grafikai.

V. Kudirkos progimnaziją lanko 638 PUG, 1-8 klasių mokiniai. Progimnazijoje yra 13 klasių komplektų 1-4 klasių mokinių ugdymui. Mokyklos NVŠ programos yra pasirinkę 57,8 proc. Mokinių. Direktorės ataskaitoje pažymėta, kad tai išaugęs rodiklis, nes 2021 metais mokyklos NVŠ veiklas buvo pasirinkę tik 52 procentai mokinių. Būtent šioje mokykloje prie siektinų mokyklos rezultatų numatyta, kad mokinių įsitraukimas į mokyklos NVŠ veiklas būtų ne mažesnis, nei 55 procentai.

RADVILIŠKIO DAILĖS MOKYKLA.

Radviliškio dailės mokykla – neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokykla, turinti klases Šeduvoje ir Baisogaloje. Mokykloje dirba 13 mokytojų, mokosi 220 mokinių.

Mokiniai mokykloje mokomi pagal šias programas:

1. 7–10 metų amžiaus – pagal 3 metų trukmės pradinio dailės ugdymo programą, teikiančią galimybę atskleisti kūrybines galias ir gebėjimus.

2. 11–15 metų amžiaus – pagal 4 metų trukmės pagrindinio dailės ugdymo programą, teikiančią meninės terpės pažinimo pradmenis, atskleidžiančią gabumus ir formuojančią praktinius įgūdžius.

3. Baigę pagrindinio ugdymo programą gali tęsti mokslą 3 metų trukmės tikslinio dailės ugdymo kurse, rengiantis studijoms.

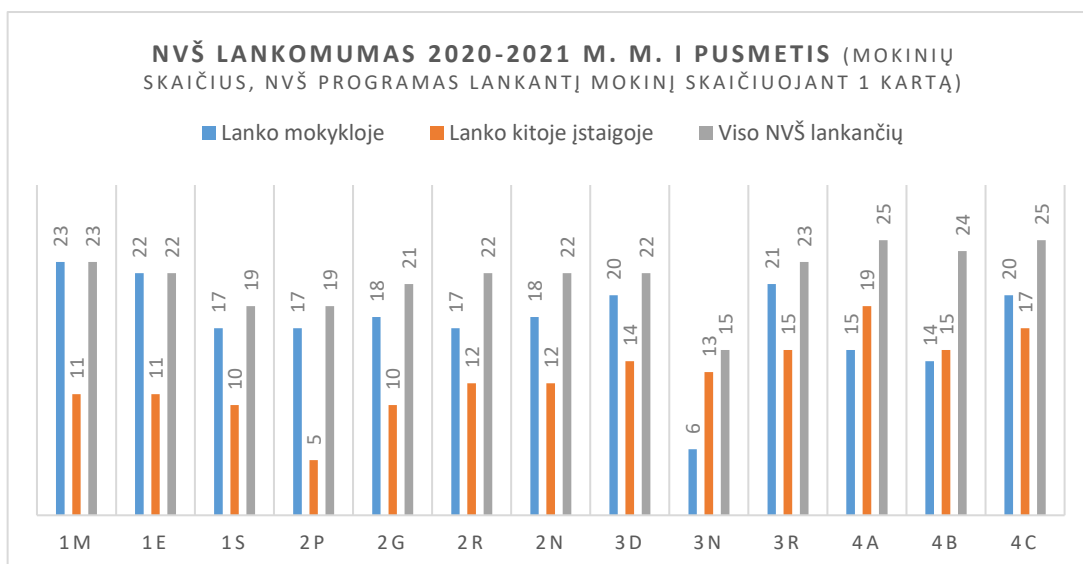

RADVILIŠKIO MUZIKOS MOKYKLA

Šiuo metu mokykloje mokosi 239 mokiniai, dirba 26 mokytojai. Mokiniai gali mokytis Šeduvos ir Baisogalos klasėse. Mokiniai gali rinktis: chorinio dainavimo, fortepijono, smuiko, akordeono, gitaros, mušamųjų instrumentų, liaudies instrumentų: kanklių, birbynės, pučiamųjų instrumentų: klarneto, saksofono specialybes. Veikiantys meniniai kolektyvai: jaunių ir jaunučių chorai, vokaliniai ansambliai, liaudies instrumentų ir kanklių ansambliai, mušamųjų instrumentų ansamblis, pučiamųjų instrumentų ansamblis, akordeonistų ansambliai, akordeonistų orkestras.

2.2. Neformaliojo švietimo pasirinkimo galimybės 1-4 klasių mokiniams Radviliškio miesto bendrojo lavinimo mokyklose

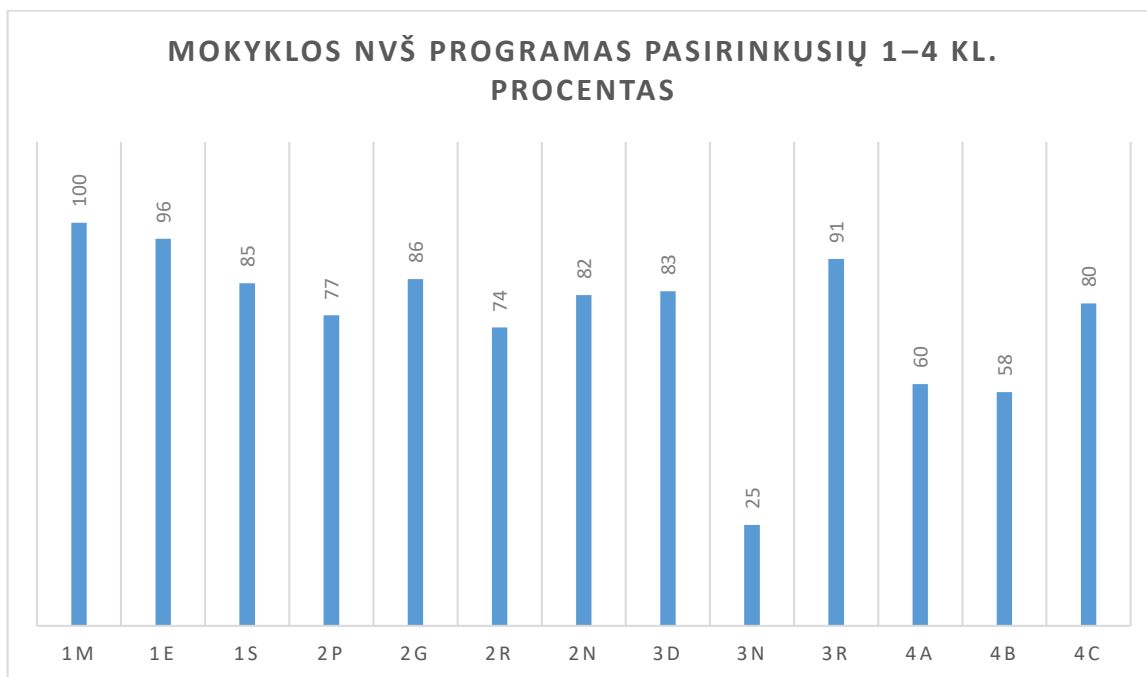
Dažniausiai užsiėmimams mokykloje skiriamos dvi valandos per savaitę. Yra užsiėmimų (muzikos, šokių, taip pat sporto), kurie mokyklose gali turėti tik 1-ą, o gali būti ir 5, ir daugiau valandų per savaitę. Šiuo atveju yra pateikiami duoemnis vaikų pasirinktų užsiėmimų skaičiaus, o ne lankomumo apskaitos rodiklis. Lentelėje (2 pav.) neatsispindi, kiek valandų per savaitę mokiniai praleidžia NVŠ veikloje. Pateiktuose duomenyse matosi, kad X1 mokyklos mokiniai yra aktyviai įsitraukę į NVŠ veiklas. Aktyviausiais į NVŠ veiklas įsitraukia pirmų ir ketvirtų klasių mokiniai. Pateikti duoemnis atspindi, kad šiuo atveju į NVŠ veiklas mokykloje prasčiausiai įsitraukia 3N bei 4A klasės mokiniai. Tačiau atitinkamai pagal klases, ir aktyviau įsitraukia į NVŠ veiklas ne mokyklos aplinkoje.

2 pav. Vaikų, lankančių NVŠ, skaičius. X1 mokykla.

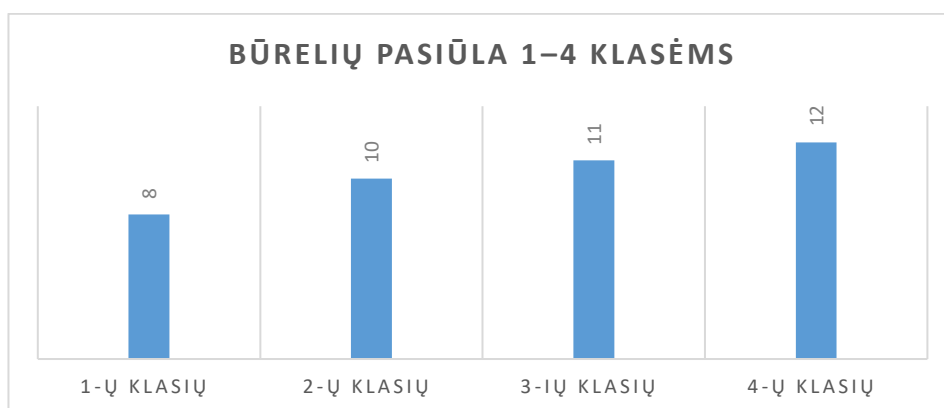
Pakankamai nemažai neformalaus ugdymo, neformalaus švietimo ir papildomų ugdymo užsiėmimų yra orientuota į pradinės klases. Tai kelia prielaidas apie skirtingą mokyklinių užsiėmimų ir neformalių švietimo įstaigų užsiėmimų misiją. Tokie užsiėmimai atlieka vaikų

įsitraukimo į neformaliojo švietimo veiklose inicijavimo ir prasmingo užimtumo misijas. Tačiau ataskaitų duomenys kelia daugiau neaiškumų, nei teikia atsakymų. Šie klausimai turėtų būti susiję su struktūruotesnės užsiėmimų apskaitos galimybe, su duomenų pateikimą apsprendžiančiais veiksniais ir pan. Analizuojant pateiktus duomenis (3 pav.), matoma procentinė mokinių neformalaus švietimo veiklų lankymo išraiška. Pateiktuose duomenyse matosi ir 100 procentinis lankomumas, ir lankomumas, kuris siekia 85 procentus bei viršija šį skaičių. Prasčiausias lankomumo rodiklis 3N ir 4A bei 4B klasėse. Visų trijų nurodytų klasių mokiniai aktyviau yra įsitraukę į NVŠ veiklas ne mokyklos aplinkoje.

3 pav. Mokinių, lankančių mokyklos NVŠ, procentas. X1 mokykla.

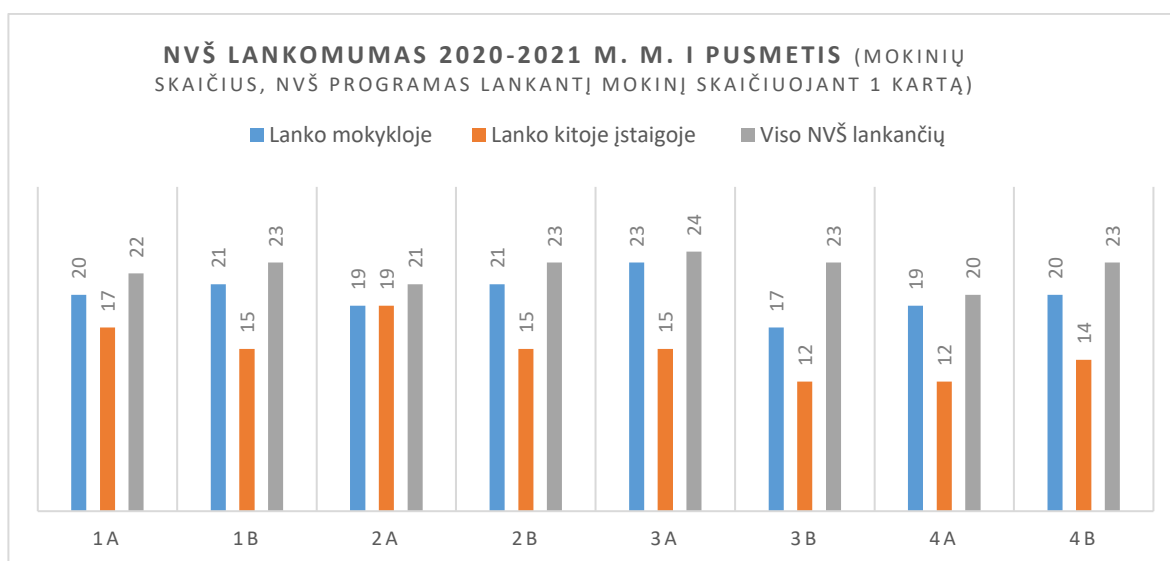
Iš pateiktų duomenų (4 pav), matoma auganti būrelių pasiūla pagal atitinkamą vaikų amžiaus augimą. Kai pirmos klasės mokiniai gali rinktis iš 8 jiems siūlomų veiklų, 4 klasių mokiniai gali rinktis net iš 8 skirtingų NVŠ veiklų. Tačiau lyginant mokyklos duomenis tarpusavyje (2 ir 3 paveikslai), matoma tendencija, kad pirmų klasių mokiniai yra aktyviausiai įsitraukiantys į NVŠ veiklas. Nors pirmų klasių koncentrai gali rinktis iš mažesnio kiekio jiems pritaikytų veiklų, tačiau jų aktyvumas ženkliai viršija 3-čių ir 4-tų klasių mokinių pasirinkimus. Atsižvelgiant į tai, galime daryti prielaidą, kad taip yra dėl bendrojo ugdymo programos išplanavimo mokiniams. Pirmų ir antrų klasių mokiniai turi mažesnę kiekį formalaus ugdymo pamokų, nei trečių ir ketvirtų klasių mokiniai. Tai gali turėti reikšmingos įtakos mokinių pasirinkimams ir motyvacijai renkantis veiklas.

4 pav. NVŠ pasiūla pagal klases. X1 mokykla.

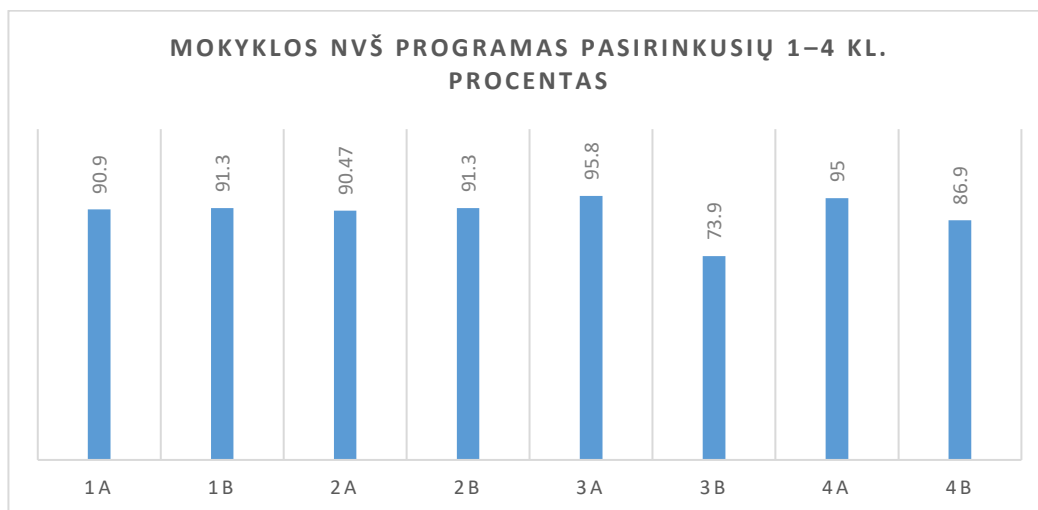
Apibendrinant X1 bendrojo lavinimo švietimo įstaigos duomenis, galime teigti, kad vidutinis NVŠ lankomumas 1-4 klasėse yra 76,7 proc. O pirmų klasių mokinių lankomumas neformalias veiklas yra intensyviausias, nors pasiūla, lyginant su kitomis klasėmis yra mažiausia.

Pradinių klasių mokinių NVŠ veiklų registracija ir analizė, pagal veiklų tipus yra pakankamai kebli dėl to, kad NVŠ veikla mokykloje kartais persidengia su formaliu ugdymu. O pats ugdymas ir jo turinys yra dinamiškas ir įvairiausias. Tačiau tai yra privalumas, nes mokiniai gali išbandyti įvairias veiklas ir skirtingas formaliojo (kaip papildomojo ugdymo) ir neformaliojo užimtumo bei neformaliojo švietimo formas. Taip gali atrasti savo gabumus, stiprumus ir talentus. Analizuojama įstaiga (mokykla X2), pateikė informaciją, kad mokinių gerą NVŠ lankomumą lemia vienas vidinis veiksnys. Ši švietimo įstaiga jau ketvirtus metus organizuoja visos dienos mokyklą (VDM), kur mokiniai ne tik rengia namų darbus ir gauna specialistų pagalbą, bet ir lanko neformaliojo ugdymo užsiėmimus. Šie duomenys atsispindi 5 paveiksle.

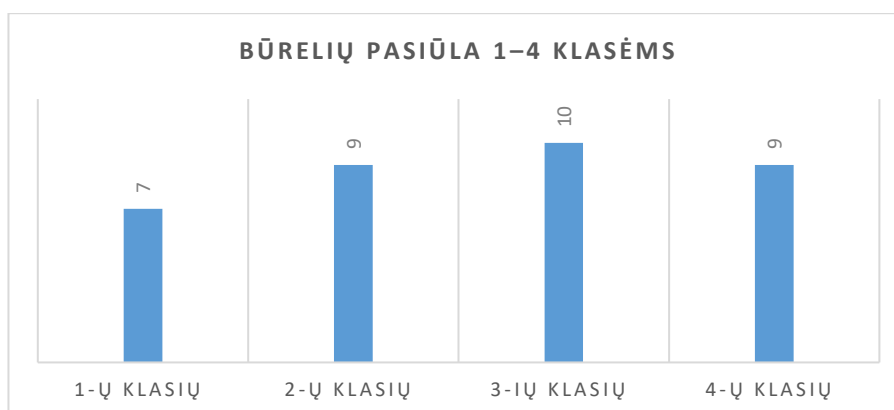
5 pav. Vaikų, lankančių NVŠ, skaičius. X2 mokykla.

Švietimo įstaiga X2 turi mažiau klasių komplektų, nei prieš tai analizuota įstaiga X1, tačiau svertiniai duomenys apie NVŠ lankomumą (procentine išraiška yra ženkliai geresnė. Mokyklos NVŠ veiklas lanko 152 mokiniai iš 179, tai yra 85 procentų lankomumas. Ženklaus skirtumo tarp klasių komplektų pasirenkant NVŠ veiklas išskirti negalima, nes didelio skirtumo nėra. Iš pateiktų duomenų, geriausiai NVŠ veiklas lanko 4A, 3A, 1B ir 2B klasių mokiniai. Kitose klasėse lankomumas svertinai panašus. Analizuojami duomenys pateikiami lentelėse procentine išraiška (6 pav.)

6 pav. Mokinių, lankančių mokyklos NVŠ, procentas. X2 mokykla

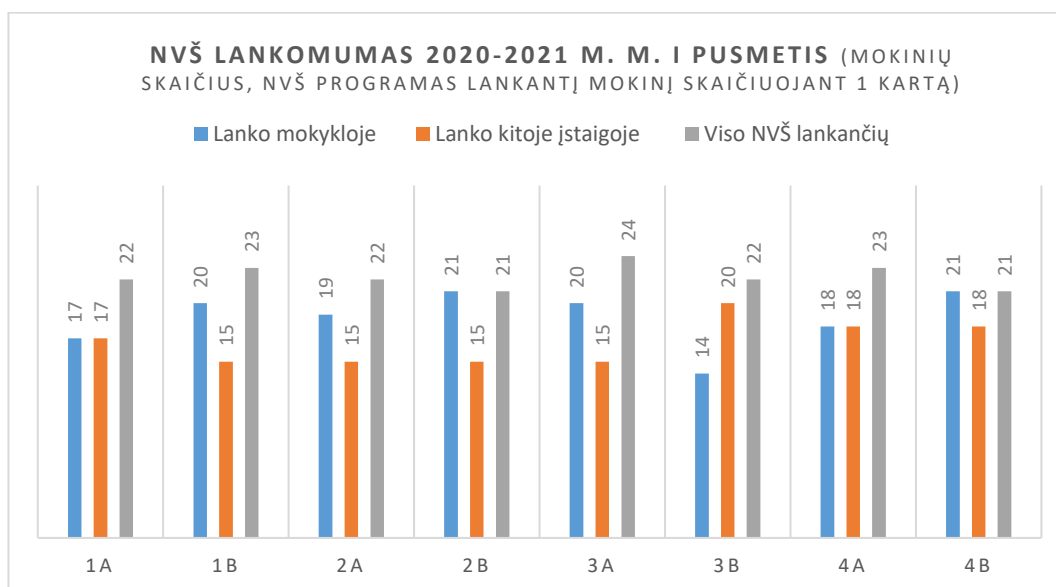
Lankomumui ir pasirinkimams didelę įtaką daro ir pasiūla. Švietimo įstaiga X2 teikia sąlyginai nedidelį pasirinkimą. Iš mokinio krepšelio įstaiga mokiniams siūlo šias programas: „Molio dirbtuvėlės“, „Linksmoji užsienio kalba“, „Sportiniai žaidimai“, „Vikruoliai“, „Kūrybiniai užsiėmimai“, klubas „Tolerancija“, klubas „Legenda“. Iš Kokybės krepšelio lėšų – ZOOMBOS užsiėmimus, pamokas miesto plaukimo baseine. Būrelių pasiūla pradinė klasių mokiniams atsispindi 7 paveiksle.

7 pav. NVŠ pasiūla pagal klases

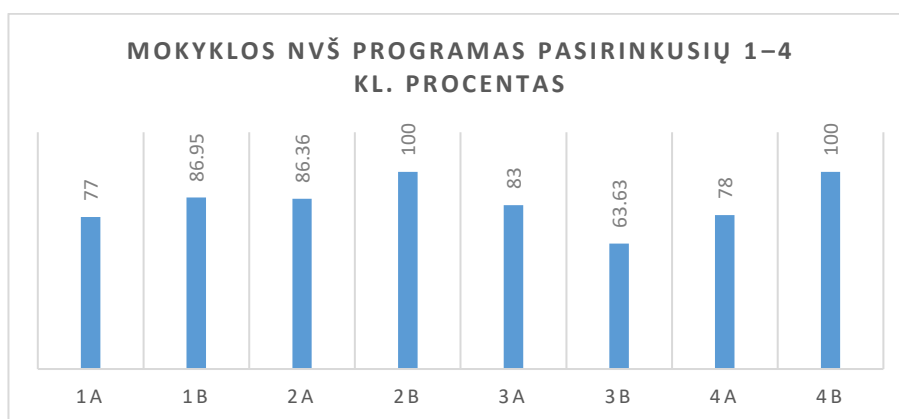
Apibendrinant X2 mokyklos duomenis galime daryti prielaidą, kad NVŠ pasirinkimą ir lankymą lemia ne pasūlos kiekis, o veiklos kokybė ir integralumas su bendrojo lavinimo mokyklos formaliojo ugdymo programa. Kadangi įstaiga teikia VDM mokymą, mokiniai popamokinį laiką išnaudoja maksimaliai efektyviai – kompetencijas, žinias ir kitus gebėjimus ugdo mokyklos neformaliojo švietimo veiklose.

Pasirinktos trečiosios švietimo įstaigos, X3 mokykla, mokinių NVŠ duomenys dalinai prastesnis, nei prieš tai analizuotų mokyklų, dėl to problemos analizei pasitelkti buvo imama ir vadovo metinė ataskaita. Vienas iš prastai įvertintų kokybės rodiklių susijęs su mokinių įsitraukimu į NVŠ. O numatytame naujame strateginiame mokyklos plane išsikeltas vienas iš tikslų, skatinti mokinių įsitraukimą į neformalias veiklas ir veiklas, kurios būtų už formalaus ugdymo ribų. Pateiktuose mokyklos duomenyse (8 pav.) matome, kad mokinių lanknumas ir įsitraukimas į įvairias NVŠ veiklas yra sistemingai didelis. Tačiau įsitraukimas į mokyklos NVŠ veiklas nėra reikšmingai ir svertinai didesnis, nei įsitraukimas ir NVŠ lankymas kitose įstaigose.

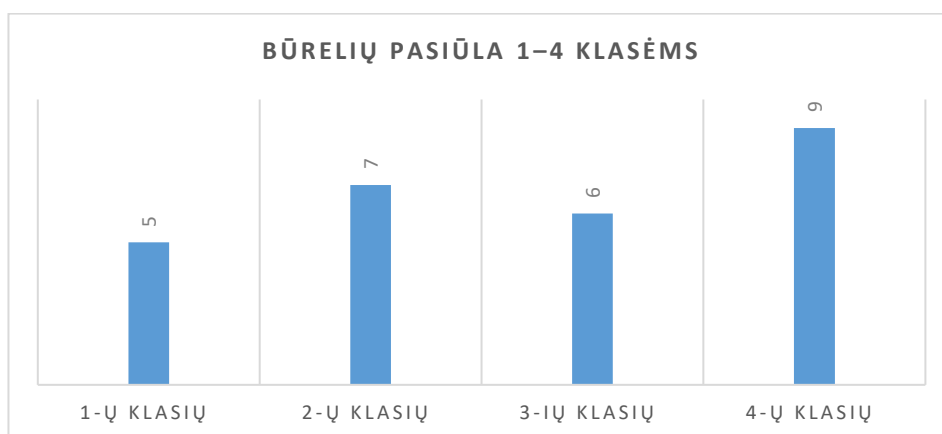
8 pav. Vaikų, lankančių NVŠ, skaičius. X3 mokykla

Kiekvienas asmuo yra atsakingas ir sąmoningas tik tada, kai laisvai priima sprendimus ir prisiima atsakomybę už tai. Jei sprendimas yra primestas kitų, tada žmogus nesijaučia atsakingas už jų įvykdymą. Vaikų interesų ir poreikių teninimas ne visada yra jų atsakomybėje. Švietimo įstaigų praktika – palikti sprendimo priėmimą mokinių tėvams, kaip atsakingiems asmenims. Neretai ir mokinių pasirinkti būreliai yra tik tėvų norų ir sprendimų įgyvendinimas. X3 mokyklos nvš programas pasirinkusių 1-4 klasių mokinių procentinė išraiška pateikiama 9 paveiksle. Pagal pateiktus duomenis matome, kad duomenų pasiskirstymas labai nevienodas. Aktyviausi mokyklos NVŠ veiklose yra antrų ir ketvirtų klasių mokiniai. Pasyviau šias veiklas renkasi pirmų ir trečių klasių koncentrų mokiniai.

9 pav. Mokinių, lankančių mokyklos NVŠ, procentas. X3 mokykla

Analizuojant mokinių, lankančių mokyklos NVŠ veiklas procentine išraiška, svarbu šiuos duomenis susieti su būrelių pasiūla pradinėms klasėms. Pagal 9 paveiksle pateiktus duomenis, prasčiausias veiklų lankomumas yra pirmose ir trečiose klasėse. Lyginant šiuos duomenis su pasiūla (10 pav.), matome, kad šių klasių koncentrai turi mažesnį pasirinkimą, nei antrų ir ketvirtų klasių koncentrų mokiniai. Tai turi gali turėti dalinės įtakos mokinių daromiems pasirinkimams renkantis veiklas.

10 pav. NVŠ pasiūla pagal klases. X3 mokykla

Apibendrinant mokyklų duomenis galime teigti, kad veiklų pasirinkimas mažėje vyresnėse klasėse. Tam įtakos gali turėti formaliojo švietimo reikalavimai ir didesnis privalomųjų programos pamokų kiekis. Žinoma, viskas priklauso ir nuo efektyvaus laiko planavimo. Viena iš analizuotų įstraigų teikia visos dienos mokyklos modelį, atitinkamai, toje įstaigoje mokinių NVŠ rodikliai yra aukščiausi, nors pasirinkimo galimybių moiniams nėra svertinai geresnės, nei kitose įstaigose. Taip pat svarbu pabrėžti, kad pasirinkimai ir lankomumai priklauso ir nuo laiko valdymo kompetencijos, kurią realizuoja ne tik mokiniai, bet ir jų tėvai. Vaikams sudėtinga realiai ir adekvačiai planuoti savo laiką ir veiklas, ypač, jei jos gali persipinti tarpusavyje. Tokiu atveju natūralu, jei yra ribojamas pasirenkamų veiklų kiekis ir mažinamas atsakomybės prisiėmimas.

Neformalusis švietimas turėtų būti ta vieta, kur mokiniai galėtų ne tik savarankiškai rinktis iš įvairių neformaliojo švietimo galimybių, bet ir patys jas kurti pagal savo interesus. Tuomet tikėtina auganti mokinių motyvacija ir įsitraukimas

2.3. Neformaliojo švietimo poreikio tenkinimas bendrojo lavinimo mokyklose. Užsiėmimus organizuojančių pedagogų pozicija

Siekiant išsiaiškinti neformaliojo ugdymo būklę Radviliškio miesto bendrojo lavinimo mokyklose, svarbu išanalizuoti ne tik statistinius 1-4 klasių mokinių duomenis, bet ir pedagogų, kurie organizuoja tokius užsiėmimus, poziciją. Pokalbiai buvo vykdomi du kartus – pirmąjį kartą buvo surinkta bendrinė informacija. Antrojo susitikimo metu buvo detalizuojamos tam tikros aplinkybės ir pedagogų išsakytos pozicijos.

Mokinių aktyvumas renkantis neformalaus švietimo veiklas mokykloje

Mažai analizuojamos vaikų dalyvavimo ir nedalyvavimo neformaliojo švietimo veikloje priežastys, vaikų poreikiai, neišryškinamos problemų kaitos tendencijos, neieškoma būdų į šią veiklą įtraukti kuo daugiau vaikų. (Petronienė, Taljūnaitė, 2011). Mokslo metų pradžioje (rugsėjo mėnesį) įstaigose vykdomos „būrelių mugės“, kuriose vaikai gali pamatyti programos standą, jei yra galimybė, susipažinti su programos vadovu (atsakingu mokytoju) ir užsirašyti į sąrašą. Analizuojamų mokyklų mokytojai įvardijo du būdus, kaip ši mugė organizuojama. Pirmasis, ir mokytojų manymu kokybiškesnis variantas, kai pamokų metu mokytojas įeina į kabinetą ir tikslingai agituoja mokinius, kurių amžiui ir skirtas *būrelis*. Tokiu atveju yra laiko ir klausimams–atsakymams, mokiniai tikslingiau suorientuoti, lieka mažiau neaiškumų. O ir patys pedagogai mato, kokie mokiniai renkasi jų siūlomus užsiėmimus.

Kitas variantas – aktyvi mugė, kurios vietą ir laiką nustato įstaigos administracija. Tokia mugė vyksta aktų arba sporto salėje, kai vienu metu yra visų užsiėmimų standai. Mokytojai patys turi lydėti savo kuriojamos klasės mokinius, dėl to nebelieka galimybės bendrauti su suinteresuotais vaikais. Tokiu atveju pasirinkimas yra visiškai laisvas, bet ne tikslingas. Dažnai pasirinkdami veiklas, mokiniai nepasidomi ar tokia veikla skirta būtent jų amžiaus grupei. Iš sąrašo būna išbraukiami tik tie vaikai, kurie netinka programai pagal savo amžių.

Kalbinti pedagogai įvardijo, kad programas stengiasi peržiūrėti ir koreguoti kas 2-3 metus. Dažniausiai vykdoma programa yra orientuojama į mokomąją klasę, dėl to didelio ir esminio koregavimo nereikia. Dauguma pedagogų su savo programomis dirba net ne kelis, o keliolika metų, tai ugdo profesionalumą, dėl to esminių korekcijų programose atliekama nebūna. Su formaliu veiklų aprašu tėvai nebūna supažindinami. Mokslo metų pradžioje visų mokinių tėvai

gauna prieiga prie internetinio skelbimų formos šaltinio, kuriame nurodoma: *būrelio* pavadinimas, 4-5 sakinių bendrinis aprašas, veiklos vykdymo laikas ir vieta, bei vykdančio pedagogo vardas ir pavardė. Dažniausiai mokiniai orientuojasi tik į pavadinimus, o mokinių tėveliai veiklas renka vaikams pagal jų organizavimo laiką. Mokyklos NVŠ veikloms mokinių tėveliai nekelia daug lūkesčių, dažniausiai siekia tik papildomo užimtumo vaikams po pamokų, arba tikslingo laiko išnaudojimo laukiant, jų manymu, tikslingesnių ir svarbesnių užsiėmimų baseine, dailės, muzikos ar sporto mokyklose.

Mokinių aktyvumas lankant pasirinktas neformalaus švietimo veiklas

Švietimo prieinamumas šiame laikmetyje yra viena iš svarbesnių keliamų problemų mūsų visuomenėje ir tai yra daugelio šalių diskusijų objektas ir prioritetas. (Trakšelis, 2015). Didžiausia dėmesį tėvai skiria mokinių saugumui ir emociniam stabilumui. Dažnai pats programos turinys taip ir neiškyla į viršų. Tėvai domisi vaiko noru lankyti užsiėmimą ir asmeninėmis išgyventomis emocijomis. Dėl to mokytojai stengiasi palaikyti komunikavimą ir su tėvais, o ne tik teikti dalines atasakitas mokyklos administracijai apie pasiektus rezultatus.

Mokslo metų eigoje mokinių lankomumas NVŠ užsiėmimus dažniausiai lieka stabilus. Vertinant procentinį lankomumą, jis nevisada būna geras. Dažnai pasitaiko atveju, kad mokinytis veiklą pasirenka nevisai atsakingai. Iš susižavėjimo mugių metu, arba dėl to, kad renkasi draugas. Kai atsiranda atsakomybė prisiimti veikos lankymą, vaikai simuliuoja, nelanko savo noru arba dėl objektyvių priežasčių (tuo metu turi užsiėmimus kitose įstaigose, arba vyksta logopedinės pamokos, soc. pedagogo arba psichologo konsultacijos). Nėra galimybiės pasirinktą veiklą lankyti kitame sraute, nes tokios sąlygos nesudatomos – mokyklose vykdoma NVŠ veikla yra kassavaitinė kiekvienai amžiaus grupei. Amžiaus grupės būna sujungiamos tik mažesnio mokinių susidomėjimo atveju. Tačiau iš sąrašo vaikai, kurie buvo rugsėjį pasirinkę NVŠ veiklas nebūna išnraukiami visus metus. Dėl to statistinis mokinių, lankančių NVŠ veiklas, rodiklis visada yra geresnis, nei faktinis.

Asmeninė vaikų, lankančių NVŠ, ūgties pažanga

Neformaliojo vaikų švietimo uždavinys yra mokyti, lavinti, auklėti ir edukuoti mokinius tokiais būdais ir metodais, kurių pritaikymas formaliojo švietimo sistemoje yra komplikuoatas ir sudėtingas. Būtent NVŠ specifika yra ktokia. Nors organizuojantys pedagogai turi turėti parengtas programas, fiksuoti mokinių lankomumą ir vesti kitą su veikla susijusią apskaitą, tačiau niekur specialiai nėra fiksuojami mokinių pasiekimai, kuriuos nuolat galėtų analizuoti tėvai. Su pokalbiuose dalyvavusiais mokytojais aptarta sistema, kaip mokinių tėvai sulaukia atgalinio ryšio apie vaiko pasiekimus konkrečiose veiklose. Respondentai nurodė, kad efektyviausias ir

patogiausias būdas informuoti tėvus – dalyvavimas trišaliuose pokalbiuose, arba informacijos perdavimas per klasių vadovus.

Labai svarbu, kad mokiniai ne tik pasirinktų sau patinkančią NVŠ veiklą, tačiau ir joje atrastų tai, kas juos motyvuotų stengtis ir kryptingai dirbti. Tokiu atveju vaikų asmeninė ūgtis tampa matoma ir realizuojama. Jei mokiniai motyvuotai lanko šią veiklą ir stengiasi perprasti specifiką, pedagogai stengiasi skatinti vaiką ir papildomai – siunčia į atitinkamus konkursus, olimpiadas ir panašias veiklas, kur vaikas ne tik sulaukia pripažinimo, bet ir išbando savo jėgas. Pavyzdžiui teatrinės raiškos specifikos veiklos vaikai skatinami dalyvauti skaitovų, raiškiojo skaitymo ir pasakų sekimo čempionato konkursuose. Taip jie pritaiko savo teorines ir praktines žinias prieš auditoriją. Dailės užsiėmumus lankančių vaikų darbai būna eksponuojami mokyklų, bibliotekų, švietimo skyrių, savivaldybių patalpose, siunčiami į konkursus ir panašiai. Kvadrato sportinį užsiėmimą lankantys vaikai būna skatinami jungtis prie mokyklos kvadrato komandos atstovauti mokyklą tarpmokyklinėse varžybose.

Tai, kas būtų tik neformaliojo vaikų švietimo pasiekimas ugdant mokinių asmenines, socialines kompetencijas ir kitas vertybes – išskirti negalime, nes pats mokymo procesas pradinėse klasėse yra integralus, dėl to abu procesai tik papildo vienas kitą, jei NVŠ 1-4 klasių mokiniams veda ne dalykinių pamokų mokytojai, o 1-4 klasių mokytojai. Puikiai išmanydami bendrojo ugdymo programą 1-4 klasėms, jie žino programos privalumus ir trūkumus, dėl to dažnai jų organizuojama NVŠ veikla yra tikslingas bendrosios programos papildonys, siekiant į ugdymo proceso eliminuoti trūkumus arba kompensuoti per mažai dėmesio skiriamoms temoms.

Neforamalus vaikų švietimas orientuotas į mokinių praktinių įgūdžių ugdymą ir lavinimą. Taip pat svarbu tikslingai ugdyti ir tobulinti asmenybę. Dažniausiai ir pastebimas mokinių amenybinis švietimas. Kadangi šios veiklos vykdymo metu vaikai gali laisviau pasireikšti, realizuoti save ir savo poreikius, daugiau pastebimas bendradarbiavimo ir bendravimo kompetencijų ugdymas. Dažnai pastebimas augantis sąmoningumas, atsakingumas, kūrybingumas, gebėjimas lengviau ir greičiau spręsti savo ir draugų problemas, stipriai plėtojamoms vaikų socialinės kompetencijos.

Tobulintinos NVŠ sritys mokykloje

Respondentai, dalyvavę tyrime, yra ne tik 1-4 klasių mokiniams NVŠ organizuojantys ir vykduantys pedagogai, bet dalis jų yra ir tėvai, kurių vaikų amžius 7-11 metų. Interviu metu problematika buvo apžvelgiama ne tik iš mokytojų, bet ir iš tėvų perspektyvų. Nemaža dalis NVŠ mokykloje organizuoja ne dėl to, kad tai jų mėgiama sritis ir vykdydami konkrečius užsiėmumus jie patiria teigiamas emocijas, o dėl to, kad mokyklos administracija kiekvienais metais atlieka mokinių tėvų apklausa su poreikių analize, kokių veiklų jie pageidautų.

Pagal tėvų išreikštus norus yra paskiriami *būreliai* pedagogams, kuriems „trūksta“ valandų. Neretai nutinka, kad su problemine klase dirbantis pedagogas neturi pakankamai laiko pasiruošti pamokoms, veikloms ir darbų vertinimams, dėl to pasiruošimo laikas vyksta ir organizuojamų NVŠ metu. Dėl šių aplinkybių nukenčia ir NVŠ turinys, nes ne visada būna pasiruošta konkrečiai pamokai. Mokyklose išskylanti ir kita organizavimo problema – pagrindinės mokytojų funkcijos. Mokinių NVŠ veiklos vyksta po pamokų (per 6-tą, 7-tą, 8-tą pamokas). Būna, kad tuo metu individualiams pokalbiams ateina mokinių tėvai, vyksta metodinių grupių pasitarimai, kvalifikacijos kėlimo mokymai, konkursai ir olimpiados. Visais nurodytais atvejais, pedagogai, arba atšaukia NVŠ veiklą, arba leidžia jai tekėti sava eiga ir palieka vaikus tik su daline priežiūra.

Respondentai nurodė, kad labai trūksta tinkamo aprūpinimo reikalinga įranga, o mokyklos patalpos nepakankamai funkcionalios NVŠ vykdymui. Norint organizuoti STEAM veiklas ne visada galima naudotis laboratorijomis, nes jų užimtumas intensyvus dėl pamokų vyresnių klasių mokiniams, ko pasekoje – veiklos vykdomos tam nepritaikytoje klasės aplinkoje. Iki šiol susiduriama su mokyklų vidaus patalpų mokinių ugdymo formalioju būdu erdvėse – klasėse nėra kriauklių ar kito patogaus vandens šaltinio. Šios priežastys dalinai riboja veiklų kokybę organizaciniu atžvilgiu.

Finansavimo paskirstymo efektyvinimas – respondentų akcentuota problema. Neretai susidurta su situacija (įstaigose, kurios siūlo daugiau NVŠ veiklų), kad mokytojai linkę organizuoti 2 skirtingus užsiėmimus ir į juos priimti po 12 vaikų, nei pilnai užpildyti vieną užsiėmimo grupę. Dėl laiko apskaitos mokytojo darbo krūvio suvestinėje, kuri tiesiogiai lemia pedagogo finansinę atlygio išraišką, mokytojai linksta į būrelius įtraukti mažesnę skaičių aktyvių vaikų (didesnis nei vaikų skaičius pedagogams yra priimtinas tik tuo atveju, jei tie vaikai yra „popieriniai“ ir užsiėmimų nelanko). Taip pat didesnę vaikų lankomumą pasiekia tie mokytojai, kurie ir yra atitinkamų klasių vadovai. Daugiau nei 90 procentų klasių lankomumą NVŠ mokykloje pasiekia tie pedagogai, kurie patys vadovauja tai klasei ir organizuoja du būrelius. Tačiau vaikų lankomumo apskaita nesutampa su į dieną įtrauktų vaikų skaičiumi.

NVŠ veiklų kokybės patikros/vertinimo organizavimas. Nėra aiškios sistemos, kam tokia veikla organizuojama ir jos prasmingumas nėra realiai vertinamas. Mokytojai išreiškia liūdesį, kai pastebi, kad administraciniu požiūriu geros ir efektyvios veiklos yra tos, kurios ištransliuojamos įstaigos viešosios sklaidos kanalais. Dažnai ištransliuojama vaizdinga informacija ne apie tikrai vykstančias ir rezultatus pasiekiančias veiklas, o tokia, kurių vykdytojai į savo veiklą žiūri nepakankamai atsakingai. Kadangi nėra ir konkrečių ar rekomendacinių vaikų individualios pažangos vertinimo ar bendrosios ūgties sistemų gairių, pedagogai gali laisvai ir neatsakingai žiūrėti į vykdymą ir organizavimą neprisiimdami atsakomybės už rezultatus.

DISKUSIJA

Nors neformaliojo ugdymo samprata yra skirtingai traktuojama daugelyje pasaulio šalių, pavyzdžiui, Le Roy ir Woodcock (2010) teigia, kad neformalus ugdymas – tai mokymasis, kuris vyksta už formaliojo švietimo įstaigos ribų ir yra priešingas formalaus švietimo sistemai, o Opdenakker ir Van Dame (2000), neformalųjį švietimą prilygina švietimo praktikai, tačiau bendrai sutariama, kad neformalusis švietimas yra produktyvi investicija į žmogiškąjį kapitalą, dėl to svarbu, kad šalies švietimo sistema užtikrintų neformaliojo švietimo prieinamumą kiekvienam. Literatūros apie neformalų švietimą, neformalų mokinių švietimą, papildomą ugdymą ir neformalųjį vaikų švietimą (NVŠ) analizės metu buvo atskleista neformaliojo švietimo samprata, organizavimo principai bendrojo lavinimo mokykloje bei už jos ribų. Siekiant iširti neformaliojo vaikų švietimo organizavimą Radviliškio miesto bendrojo lavinimo mokyklose, remtasi Radviliškio savivaldybės švietimo skyriaus duomenimis, švietimo valdymo sistemos informaciniais duomenimis, mokyklų vadovų metinėmis ataskaitomis.

Formalusis ugdymas mokyklose tiesiogiai priklauso nuo administracijos požiūrio ir vyraujančios atmosferos. Neformalusis mokinių švietimas ir formalųjį švietimą papildantis ugdymas priklauso nuo švietimo įstaigoje vyraujančio socialinio bei kultūrinio klimato, kurios lemia NVŠ veiklų prieinamumą ir aktualumą mokiniams. Labai svarbu pabrėžti, kad mokyklose ir kitose įstaigose, kur organizuojamas NVŠ privalo būti sudaromos sąlygos kiekvieno vaiko individualių interesų patenkimui: veiklos turi būti pagal mokinių, o ne tėvų ir administracijos pageidavimus; aplinkos pritaikomumas: veikla privalo būti organizuojama ten, kur užtkrinamos visos sąlygos jos efektyviam vykdymui ir maksimaliam vaikų saugumui – negalima priskirti veiklų mokytojams neatsižėblgiant į materialinę bazę, o tik vaikantis esamų metų „mados“ ir finansavimo prioritetų. Veiklą privalo vesti kvalifikuoti tai veiklai pedagogai (neužtenka turėti pedagogo kvalifikaciją ir laisvą kontaktinių valandų skaičių) – pedagogai, kurie prisiima organizuoti NVŠ turi išmanyti šios srities specifiką ir būti orientuoti į tarpusavio ryšio su mokiniais kūrimą.

NVŠ veiklos mokykloje privalo būti peržiūrėtos ir sukurti du instrumentai, kurie patobulintų mokinių prieinamumo galimybes ir užtikrintų jų lankomumo sąlygas. Pirmasis instrumentas – užimtumo grafiko sudarymas arba švietimo įstaigos dalinis arba pilnas perorientavimas į visos dienos mokyklą. Antrasis instrumentas – kokybės ir rezultatų ataskaitos modelis bei įsivertimo įrankis. Ikimokykliniame ugdyme yra „ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas“ – būtų tikslinga ir teisinga, jei kažkoks panašus aprašas ar instrumentas atsirastų ir NVŠ sričiai.

IŠVADOS

1. Atlikus NVŠ ir kitų LR švietimo reglamentuojančių dokumentų analizę, prieita išvada, kad neformalus ugdymas gauna vis didesnę svarbą ir tampa neatsiejamu Lietuvos Respublikos švietimo sistemos komponentu. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ numatyta ypač daug dėmesio skirti veiklos, solidarios ir besimokančios visuomenės kūrimui. Dėl to numatyta didinti NVŠ veiklų prieinamumą ir skirti didesnę finansavimą.
2. Prieinamumo galimybe įtraukti į NVŠ veiklas mokykloje ir kitose NVŠ organizuojančiose įstaigose 1-4 klasių mokinių atžvilgiu lemia keletas veiksnių: mokinio amžius ir formaliojo užimtumo tvarkaraštis, susisiekimo problemos (jei vaikui reikalingas pavežėjimas arba suaugusiojo priežiūra parvykstant namo), nepakankamas poreikių atliepimas ir netikslingas interesų tenkinimas mokinių atžvilgiu.
3. Šiandieninė formaliojo ugdymo Sistema nėra pajėgi ugdyti visavertę asmenybę ir neatliepia antropoceno eros vaikų poreikių. Asmenybė turi augti aktyvi, kūrybinga, atsakingai ir aktyviau dalyvauti visuomeniniame gyvenime, orientuotis į pridėtines vertės kūrimą ir visapusišką pasaulinę plėtrą kūrybos atžvilgiais. Formalusis švietimas visiškai neužtikrina jauno žmogaus integracijos į visuomenę. Neformaliojo švietimo metu, pirmiausia, yra tenkinamas vaiko saviraiškos poreikis, dėl to jie greičiau įgyja ne tik teorines žinias apie pozityvią ir efektyvią socializaciją tačiau išmoka ir tikslingai integruotis praktiškai, įgyja tam reikalingų gebėjimų.
4. Šiuo metu visoje šalyje yra nevienodai organizuojamas ir vykdomas neformalus mokinių švietimas – savivaldybės finansavimą paskirsto savo nuožiūra. Kadangi netikslingai ir ne sistemingai išplėtotas NVŠ tinklas, mokiniams priimtinesnis ir lengviau pasiekiamas NVŠ, kuris organizuojamas bendrojo lavinimo mokyklose. Tačiau jis dažnai nėra pakankamai kokybiškas, pasitaiko, kad NVŠ ir formaliojo švietimo pamokų laikas sutampa, dėl ko mokinių prieinamumo galimybės tampa tik teorinės.

REKOMENDACIJOS

Pedagogams

1. Organizuoti NVŠ pagal mokinių norus, poreikius ir formaliojo užimtumo galimybes.
2. Organizuoti ir plėsti sistemingą tėvų informaciją apie NVŠ paslaugas, jų organizavimą bei asmeninius mokinių pasiekimus.
3. Į NVŠ veiklą ir organizavimą įtraukti mokinių tėvus ir kitus socialius partnerius taip užpildant kokybės spragas, kai užsiėmimus organizuoja tam nepakankamai kvalifikuoti asmenys.
4. Mokytojams vykdyti į seminarus, paskaitas ar mokymus, ir tokiu būdu ugdytis reikiamas kompetencijas vykdomai NVŠ išplėtoti.
5. Kryptingai siekti mokinių veiklos efektyvumo ir maksimalios mokinių ūgties siekimo.

Švietimo įstaigų vadovams

1. Sistemingai atlikti mokinių ir jų tėvų nuomonių tyrimą apie: mokinių NVŠ poreikių tenkinimą, prieinamumą, lūkesčius ir jų išpildymą.
2. Stebėti ir analizuoti ne tik mokinių aktyvų įsitraukimą renkantis NVŠ veiklas mokykloje, bet ir sistemingai analizuoti jų lankomumo apskaitą ir ją įtakojančius veiksnius.
3. Užtikrinti patogesnę NVŠ veiklų grafiką mokiniams, kuriems reikalingas pavežėjimas į namus (gyvenantiems ne mieste).
4. Skatinti mokytojus – užsiėmimų vadovus rengti patrauklesnes neformaliojo švietimo programas, atitinkančias mokinių poreikius, ir organizuoti atvirą NVŠ veiklos rezultatų pristatymą mokyklos bendruomenei.

Švietimo politikams

1. Radviliškio rajono administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriui rengti NVŠ analizę ir išskirti prioritėtines sritis sudarant menkai organizuojamų ir mažą populiarumą turinčių veiklų sąrašą. Nuspręsti ir švietimo įstaigoms pateikti sąrašą NVŠ sferų, kurias norima atgaivinti, o kurias reikia likviduoti.
2. Peržiūrėti ir efektyviau organizuoti mokinių, gyvenančių Šniūraičių, Ramulėnų, Žironų, Voskonių, Mankiškių, Kutiškių, Liutkiškių, Varnionių, Rukaičių, Gražionių ir kt. gyvenvietėse organizuojamą vežimą į mokyklą ir į namus taip, kad jis būtų pritaikytas ir suderintas ne tik su formalaus švietimo užimtumo grafikais, bet ir su NVŠ grafikais.

LITERATŪRA

1. *10 Amazing Extracurricular Activities for Kids*. (2019). Prieiga internetu: <<https://parenting.firstcry.com/articles/10-amazing-extracurricular-activities-for-kids/>>
2. *2014–2020m. nacionalinės pažangos programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimu 2012 m. Lapkričio 28 d. Nr. 1482*. Prieiga internetu: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=439028&p_query=&p_tr2=2>
3. Ankudovičienė J. (2007). *Mokinių ugdymas remiantis popamokine muzikine veikla*. Magistrinis darbas. Vilnius, VPU. Prieiga internetu: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070816_173357-48443/DS.005.0.01.ETD>
4. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla - spaustuvė
5. Clarijs R. (2008). *Leisure and Non-Formal Education. A European Overview of After- and Out-of-School Education*. Praha: EAICY
6. Csibra G., Gergely G. *Natural pedagogy. Trends in Cognitive Sciences*. (2009). Prieiga internetu: <<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19285912/>>
7. Czycholl R. (1971). *Ratgeber Fur Wissenschaftliche Assistenten. Band 2 Baden-Wurttemberg*. SPRINGER VERLAG GMBH: Germany
8. Damon A., Glewwe P., Wisniewski S., Sun B. (2016). *Education in developing countries – what policies and programmes affect learning and time in school?* Prieiga internetu: <<https://www.oecd.org/derec/sweden/Rapport-Education-developing-countries.pdf>>
9. Daubarienė I. (2011). *Neformaliojo vaikų švietimo įgyvendinimas: Telšių rajono savivaldybės atvejis*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas. KTU. Prieiga internetu: http://www.upc.smm.lt/ugdymas/neformalusis/failai/I_Daubarienes_darbas.pdf
10. Duke of Edinburgh's International award: Lietuva. (2022). *Programos istorija*. Prieiga internetu: <<https://www.dofe.lt/lt/history/>>
11. European Youth foundation. (2022). *Stronger competences on non-formal education in youth organisations*. Council of Europe portal. Prieiga internetu: <<https://www.coe.int/en/web/european-youth-foundation>>
12. *Extra – curricular activities*. (2022). International Bureau of Education. Prieiga internetu: <<http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology/e/extra-curricular-activities>>
13. *Extra curricular activities: life outside the classroom*. (2022). Career exploration program. Prieiga internetu: <<https://www.asvabprogram.com/media-center-article/56>>

14. Gailius Ž., Malinauskas D., Petkauskas D., Ragauskas L. (2013). *Darbo su jaunimo grupėmis vadovas: neformaliojo ugdymo praktika Lietuvoje*. Vilnius: Firilidas.
15. Garbarauskaitė – Jakimovska J. (2014). *Ugdymas dirbant su jaunimu: jaunimo neformaliojo ugdymo kokybės paieškos*. Vilniaus universitetas. Prieiga internetu: <<https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/3776/2660>>
16. Gižienė V., Simanavičienė Ž. (2012). *Žmogiškojo kapitalo vertinimo koncepcija*. Business Systems and Economics. Prieiga internetu: <<https://ojs.mruni.eu/ojs/business-systems-and-economics/article/download/500/463>>
17. Grajcevi A., Shala A. (2016). *Formal and non-formal education in the New Era*. Action Researcher in Education Prieiga internetu: <https://www.researchgate.net/profile/Arif-Shala/publication/328812348_Formal_and_NonFormal_Education_in_the_New_Era/links/5beca282a6fdcc3a8dd6dca0/Formal-and-Non-Formal-Education-in-the-New-Era.pdf>
18. Harrison P. A., Narayan G. (2003). *Differences in behavior, psychological factors, and environmental factors associated with participation in school sports and other activities in adolescence*. Journal of School Health.
19. Hoppers W. (2006). *Non-formal Education and Basic Education Reform: A Conceptual Review*. Paris: IIEP
20. International Institute for Educational Planning (IIEP) UNESCO. (2013). *Non-formal Education*. Prieiga internetu: <<http://uis.unesco.org/node/334726>>
21. Ivasenko A. (2012). *Neformaliojo vaikų švietimo paslaugų pasiūla ir numatomi jos pokyčiai Vilniaus rajono savivaldybėje*. Magistro baigiamasis darbas. Prieiga internetu: <<https://vb.mruni.eu/object/elaba:1983913/MAIN>>
22. Janavičiūtė R. (2018). *Neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklų raiškos analizė*. Švietimo naujienos. Prieiga internetu: <<https://www.svietimonaujienos.lt/neformaliojo-vaiku-svietimo-ir-formaluji-svietima-papildancio-ugdymo-mokyklu-kuriu-savininko-teises-ir-pareigas-igyvendina-savivaldybe-raiskos-analize/>>
23. Janavičiūtė R. *Neformaliojo vaikų švietimo ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklų raiškos analizė*. (2018). Prieiga internetu: <<https://www.svietimonaujienos.lt/neformaliojo-vaiku-svietimo-ir-formaluji-svietima-papildancio-ugdymo-mokyklu-kuriu-savininko-teises-ir-pareigas-igyvendina-savivaldybe-raiskos-analize/>>
24. Juškienė G. (2012). *Neformaliojo ugdymo kokybės suvoktis ir vertinimas*. Atvejo analizė. Magistrinis darbas. Šiauliai, ŠU

25. Klimienė A., Klimas R. (2015). *Saugomų teritorijų edukacinių programų analizė ir jų panaudojimo galimybės neformaliajam ugdymui*. Pedagogika. Prieiga internetu: <<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1491828163889/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>
26. Kriščiūnaitė A. (2018). *FORMALUSIS MOKINIŲ VERTINIMAS NEFORMALIAJAME MUZIKINIAME VAIKŲ ŠVIETIME: MOKINIŲ, MOKYTOJŲ IR TĖVŲ PATIRTYS*. Mokslo daktaro disertacija. Prieiga internetu: <<https://epublications.vu.lt/object/elaba:31182059/31182059.pdf>>
27. *Kuo skiriasi formalusis ir neformalusis švietimai?* (2018). Code Academy. Prieiga internetu: <<https://codeacademy.lt/kuo-skiriasi-formalusis-ir-neformalusis-svietimai/>>
28. Kvieškienė G., Petronienė O. (2007). *Neformaliojo vaikų švietimo prieinamumas*. Socialinis ugdymas. Prieiga internetu: <https://cris6.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/95141/2/ISSN23516011_2007_V_14.PG_60-78.pdf>
29. Le Roy E., Woodcock P. (2010). *Informal Education and Human Rights*. London Metropolitan University.
30. Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras. (2021). Prieiga internetu: <<https://www.lmnc.lt/informacija/>>
31. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (Lietuvos Aidas, Nr. 153; 1991, Nr. 23-593; Žin., 1998, Nr. 67-1940; 2003, Nr. 63-2853; 2011, Nr. 38-1804)
32. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. (2011). Valstybės žinios.
33. *LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTRAS. ĮSAKYMAS DĖL NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO IR JO TEIKĖJŲ VEIKLOS KOKYBĖS UŽTIKRINIMO METODIKOS PATVIRTINIMO*. (2019). Prieiga internetu: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c6c8dbe2519511e98bc2ba0c0453c004?jfwid=q8i881p51>>
34. Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija. (2014). *Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras
35. Linnell-Olsen L. (2022). *Find the Best Extracurricular Activity for Your Child or Teen*. Prieiga internetu: <https://www.verywellfamily.com/types-of-extracurricular-activities-2601430>
36. Milašauskaitė I. (2016). *Formaliojo ir neformaliojo vaikų švietimo sąveika, ugdant ir pripažįstant bendrąsias kompetencijas*. Magistro darbas. Prieiga internetu: <<https://gs.elaba.lt/object/elaba:15932551/15932551.pdf>>

37. *Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija.* (2008). Prieiga internetu: <https://unesco.lt/uploads/file/failai_VEIKLA/svietimas/isakymas_valstybes_zinioms.pdf>
38. Moran S., Mariano J. M. (2016). *Education for purposeful teaching around the world.* Prieiga internetu: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02607476.2016.1226551>>
39. *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija.* (2012). Prieiga internetu: <<https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/svietimas/neformalus%20ugdymas/KONCEPCIJA%202012%2003%2029%20isak%20Nr.%20V-554.pdf>>
40. *NEFORMALIOJO VAIKŲ ŠVIETIMO KRYPČIŲ KLASIFIKATORIUS.* (2012). Prieiga internetu: <<https://www.lmns.lt/uplfiles4/NVS%20krypciu%20klasifikatorius.pdf>>
41. Opdenakker M., Van Damme J. (2000). *Effects of school effectiveness.* International Journal Of Educational Research, 13.
42. Paurienė L. (2012). *Neformaliojo ugdymo aktualijos. Švietimo problemos analizė.* Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras
43. Petraitytė G., Lingytė A. (2010). *Neformaliojo ugdymo tendencijos Lietuvoje ir pasaulyje.* E-švietimas:mokslas, studijos ir verslas. Konferencijos pranešimų medžiaga. Vilnius
44. Petronienė O., Taljūnaitė M. (2011). *Neformaliojo švietimo prieinamumo pedagoginis veiksnys.* Filosofija. Sociologija 22(4). Vilnius, Lietuvos mokslų akademija
45. Petruškevičiūtė A. (2015). *Galių persiskirstymas edukacinėje sąveikoje produktyviojo mokymosi sąlygomis: grindžiamoji teorija.* Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
46. Pienimäki M., Kinnula M., Iivari, N. (2021). *Finding fun in non-formal technology education.* Prieiga internetu: <<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2212868921000234?token=1E0B55158CCFB C4519CD6EF7287D6D312A021FCDC700C5FAFEA408D0806DF03BD3B1DBCA2B21912E0C8AA00BF4AA3623&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220517185429>>
47. Pranskūnienė R. (2013). „*Nardinantis interaktyvumas*“ muziejinėje edukacijoje: *grindžiamoji teorija.* Disertacija. Lituaniaistika
48. Ramaneckienė I. (1998). *Papildomas ugdymas.* I dalis. Šiauliai
49. Rogers A. (2005). *Non-formal Education – Flexible Schooling Or Participatory Education?* Chicago: University of Chicago Press

50. Rudzinskienė S. (2001). *Papildomas ugdymas: patirtis ir problemos*. Socialinis ugdymas: papildomo ugdymo situacija ir perspektyvos: Respublikinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Šiauliai.
51. Savicke J., Jucevičienė P. (2012). *Education as a premise for welfare society*. Educating Students in Museums: Possibilities for Forming Personal Learning Environments. Kaunas: University of Technology.
52. Silevičienė N. (2008). Sutrikusio intelekto vaikų socialinių įgūdžių ugdymo popamokine veikla ypatumai. Magistrinis darbas. Vilnius, VPU.
53. Sinclair, M. (2002). *Planning Education in and after Emergencies. Fundamentals of Educational Planning*. Paris: UNESCO/London: Department for International Development.
54. Stasiūnaitienė E., Fokienė A., Kaminskienė L. (2010). *Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų pripažinimas: patirtis ir tendencijos*: monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas
55. *Suaugusiųjų švietimas ir mokymas: Daugiau mokymosi galimybių „Eurydice ataskaita“*. (2015). Prieiga internetu: <http://publications.europa.eu/resource/cellar/aaec7ed-7bad-11e5-9fae-01aa75ed71a1.0005.01/DOC_1>
56. Šarkauskienė A. (2012). *JAUNŪJŲ PAAUGLIŲ NEFORMALIOJO FIZINIO UGDYMO MOKYKLOJE PASKIRTIS: TEORIJOS IR PRAKTIKOS SANKIRTA*. Prieiga internetu: <<https://vb.ku.lt/object/elaba:6087670/MAIN>>
57. Šukytė D. (2007). *Neformalus vaikų ugdymas ir jo realizavimui įtaką darantys veiksniai*. Lituaniстика
58. Švietimo mainų paramos fondas. (2012). *Kaip mes drauge tobulėjome, augome, pažinome ir kūrėme*. Vilnius.
59. *ŠVIETIMO, SVEIKATOS, SOCIALINIŲ IR KULTŪROS PASLAUGŲ VAIKUI IR ŠEIMAI PRIEINAMUMAS IR POREIKIS LIETUVOJE*. (2017). Vilnius: Šiuolaikinių didaktikų centras.
60. Tabacaru C. (2018). *Impact of non-formal education of efficacy of school learning*. Studia universitatis Moldaviae: Romania. Prieiga internetu: <https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/49.%20p.229-233.pdf>
61. Telešienė A., Rimaitė A., Juraitė K. (2011) *Politicized Discourses on Environmental and Technological Risks: the Case of Lithuania*. Socialiniai mokslai: Nr.4(74)
62. Trakšėlyš K. (2015). *Žmogaus gerovės kūrimas transformuotoje visuomenėje: švietimo prieinamumo principas*. Filosofija. Sociologija: Lietuvos mokslų akademija

63. UNESCO. (2006). *Synergies between formal and nonformal education*. Paris: Author.
Prieiga internetu: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001460/146092E.pdf>
64. Ušeckienė L. (2003). *XX a. pedagogikos kryptys ir švietimo sistemos*. Šiaulių universiteto leidykla, Šiauliai
65. Varnagirytė E. (2009). *Neformalaus ugdymo organizavimo ypatumai gimnazijoje: metodinių principų raiška*. Magistrinis darbas. Kaunas, VDU

—

PRIEDAI

Kokybinio tyrimo instrumento sandara

Tyrimo temos pavadinimas	Klausimai pedagogams	SRITIS
Mokinių aktyvumas renkantis neformalaus švietimo veiklas mokykloje	1. Ar mokiniai turi pakankamą pasiūlą rinkti juos dominančias NVŠ veiklas? 2. Ar dažnai atnaujinate NVŠ programas ir ar atnaujinimas pritraukia daugiau mokinių? 3. Kokia vyrauja nuomonė dėl mokyklos NVŠ paslaugų prieinamumo ir lygiateisiškumo, įtraukties į ugdymo procesą mokinių ir jų tėvų atžvilgiu?	Įtrauktis ir prieinamumas
Mokinių aktyvumas lankant pasirinktas neformalaus švietimo veiklas	4. Ar programų turinys atitinka mokinių ir jų tėvų lūkesčius? 5. Ar mokinių lankomumas yra objektyvus? 6. Kokios pagrindinės priežastys, kurios lemia kintantį mokinių pasirinktų veiklų lankomumą?	Kokybė
Asmeninė vaikų, lankančių NVŠ, ūgties pažanga	7. Ar mokinių rezultatai yra fiksuojami ir/arba analizuojami su vaiku individualiai/pateikiami tėvams? 8. Ar turite galimybę stebėti vaiko ūgtį ir pažangą bendrojo lavinimo programos vykdyme? Jei taip, ar yra vaiko rezultatų pokyčių, kurie tiesiogiai siejami su mokinio pasirinktas NVŠ veikla? 9. Kokią asmeninę veiko ūgties pažangą dažniausiai pastebite?	Kokybė, įtrauktis ir prieinamumas
Tobulintinos NVŠ sritys mokykloje	10. Ką galėtumėte pasakyti apie neformalaus ugdymo pasiūlą mokykloje? 11. Su kokiomis problemomis susiduriate organizuojant ir įgyvendinant NVŠ veiklas? 12. Ar jūsų įstaigos aplinka yra draugiška kokybiškam veiklų vykdymui ir įvairiapusiam NVŠ oraganizavimui iš jūsų pozicijos?	Valdymas

Šaltinis sudarytas autorės